

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

ALFÖLDI A. BÉLA
SÍK SÁNDOR
POSSONYI LÁSZLÓ
HARSÁNYI LAJOS
IGNÁCZ RÓZSA
RÓNAY GYÖRGY
MIHELICS VID
írásai

1954 MÁJUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
(r): Mezők virága	225
Alföldi A. Béla: A falu és a hívek nagykorúsága	227
Sik Sándor: Lábnymok (Vers)	233
Possonyi László: Nagyboldogasszony köruhája	234
Harsányi Lajos: Assisi Szent Ferenc, Szent Bernadette (Versek)	242
Ignác Rózsa: Az igazi utód (Elbeszélés)	243
(r. gy.): Mai francia költők	250
Mihelics Vid: Eszmék és tények	257
Kis út	266

N A P L Ó :

Két hithirdető kalandja a sarkvidéken (268); Szent Ágoston ünneplése Afrikában (269); Janus Pannonius (270); Ozanam levelei feleségéhez (272); Jeles napok (273); Tournai püspöke a bányászokért (275); Algából él-e majd az emberiség? (277); Van-e még rabszolgaság Afrikában? (279) 268

felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal. Budapest, V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

MEZŐK VIRÁGA

Miért Mária hónapja a május? „Mert a hosszú havas-jeges hónapok, a nyomasztó téli időjárás és a tavaszi viharok és jégesők után májusban a földet friss zöld pázsit borítja és a fák lombja koszorúzza; mert mindenütt a földeken és a kertekben, a fákon és az ablakokban virágokat látunk, a nappalok hosszabbak és mind jobban süt a nap. A természetnek ez a néma örvendezése természetes kifejezése tiszteletünknek az iránt, akit Rosa Mystica és Domus Aurea, titokzatos róza és arany ház névvel illetünk.“

Mária nagy tisztelőjének, Newman kardinálisnak a szavai ezek. Máriára emlékeztet, Máriához vezet a megújuló föld tavaszi szépsége: a „természetes év“ öröme; de reá emlékeztet és hozzá vezet a mi „természetfölötti évünk“, a liturgikus év hangulata is. Csak az imént részesedtünk a föltámadás örömében; az Üdvözítő, mielőtt fölmenne a mennybe, még közöttünk jár, de már a titokzatos megdicsőültség fényében; szívrünk még „gerjedez“, mint az emmauszi tanítványoké, a hűvét nagy élményeitől; mindent eltölt valamiféle meghitt, bensőséges, átszellemült örömmel a hangulata — mielőtt eljön a Vigasztaló s meghozza a zúgást,

tüzet és lángot, mielőtt a tanítványok családi köréből az apostolok nekiindulnak a világnak, s mielőtt maga a természet is keményebbé, élesebbé, szigorúbbá válnék a beköszöntő nyárral.

Kint és bent, hegyeinken-völgyeinken és templomainkban, világunkban és szívünkben egyaránt olyan idő, amely szinte várja, hogy az a Hölgy uralkodjék fölötte, aki mindeneknél szebb és tisztább a világon, és az az Asszony, aki mindeneknél termékenyebb is volt, mert mindnyájunk Üdvösségét szülte a földre. A pogányok a tél múltán, a megújuló napban és tavaszban a ködből és fagyból való fölszabadulás szimbolizmusát látták, annak az Üdvösséghezónak a jelképét, aki minden esztendőben megjelenik s minden esztendőben meghozza a maga boldogító ígérését. De ez az ígérlet alá volt vetve a Kozmosz változhatatlan törvényének, az évszakok és égitestek forgásának. Nem úgy, mint az igazi üdvösséghezónak, Krisztusnak a műve, mely áttört a kozmikus és történelmi törvényeken, áttörte a nyomott, tavasz után ismét téltre predestinált égboltozatot s megnyitotta a soha el nem múló tavasz kapuját, világunk fölé plántálva a lelki tél és kétségbeesés világának mind-

örökre ellentmondó jelet, a Keresztet. És Mária nem maradhat el a Kereszt tövéből; ahogy ott állt, „stabat“ a fájdalom keresztje alatt, úgy most méltó és igazságos, hogy ott fényeskedjék a győzelem keresztje alatt, a Föltámadás fényes árnyékában.

Mint Szűz, aki kezdettől kiválasztott, mint Immaculata, szepülötelen, aki a kigyó fejét széttiporja; mint dicsőséges Anya, aki törrel átvert szívének fájdalmi közepett jutott dicsőségre; mint Közvetítő és — Montforti Grignon Szent Lajos szerint — „könnyű út, melyet Krisztus maga tört, mikor hozzánk jött, és rajta nincs akadály annak, hogy hozzá eljussunk“; mint Kegyzető, aki lelkünket „kegyelmének és anyai irgalmasságának tejével táplálja“, s aki — egy régi szép magyar prédikáció summája szerint — „anyai kegyelmének illatát bőven öntözgeti e világra, és a kegyelem jó illatát minden renden levőkre kiterjeszti“.

„Flos campi“ — ahogy az Enekek Eneke mondja: mezők virága ő, és méltán neveztetik annak, mert — mint Telek Jó-

zsef hirdette régi magyar híveinek 1760 táján egy kecskeméti mezei kápolna tövében — „mint a mezei virágok, anyai kegyességének illatát igen bőségesen hinti, terjeszti, széleszti s azt a drága illatot határtalanul mindenekkel közli... Annakokáért arra kérlek benne-tek — (s mi, magyar hívek is bizvást megfogadhatjuk szavait ezen a májuson) — hogy sem a zöld mezőkre kirendelt búcsújárások, de máskor a virágos mezőkön való mulatozások gyümölcstelen ne legyen, hanem valamikor a zöld mezőkön járván a mezei virágokat illatozni látjátok: jusson eszetekbe, hogy miként ezek, szintén úgy hinti s terjeszti anyai kegyességének illatát az irgalmas Szűz Mária. Jusson eszetekbe, mondám, és efelől a mezőkön üdvösségesen elmélkedvén, a mezők Alkotóját vég nélkül magasztaljátok, a mezők szép virágjának pedig, tudniillik az Isten szerelmetes szent Anyjának adjatok méltó tiszteletet, üdvözlést és dicséretet, hogy a magas mennyekben is az ő szép illatában örökké örven-dezhessetek“. (r)

A FALU ÉS A HIVEK NAGYKORÚSÁGA

A keresztény nagykorúság ténye világszerte foglalkoztatja manapság a katolikus gondolkozókat. Ez világlik ki a Vigilia tanulmányaiból is, amelyeket a legutóbbi években a nagykorúságról közzétett. Az ezzel kapcsolatos problémák gyakori emlegetése arra utal, hogy nagy szükség van a katolikus élet ilyen szempontú vizsgálatára, márcsak azért is, mert ezzel időszerű nézőpontból láthatjuk megszokott — és talán sokszor ellanyhult — hitéletünket; olyan nézőpontból, amely egészen nagy távlatokat tár a katolikus ember elé. Ez a nézőpont — a nagykorúság valósága és rengeteg követelménye — nem azért új és időszerű, mintha eddig nem létezett volna, hanem mert eddig kevés figyelmet szenteltünk neki. Hívők és papok nem voltunk eléggé tudatában fontosságának, és mert életünk irányításában gyakran mellőztük, elég sok hiba csúszott egyéni és közösségi életünkbe.

Tudjuk, hogy az Egyháznak minden tagja nagykorú, de nem mindegyik él és cselekszik úgy, és lelkipásztorkodásunk sem mindig vonta le ennek következményeit. A „gyámkodás” visszasságai például nem egyszer kiütözköztek lelkipásztori munkánkban. Ezért kell megvizsgálnunk és módosítanunk több területen törekvéseinket, különösen falusi vonatkozásban. Úgy látjuk, a falusi lelkipásztorkodás több tekintetben elavult, és új próbálkozások, ha vannak is, egyelőre inkább kísérleti jellegűek.

Hogyan áll a falusi hívek nagykorúsága és egyáltalán vallássossága? Melyek az új feladatok a falusi lelkipásztorkodásban? Néhány szempontot sorakoztatunk fel a következőkben. Nem teljes megoldásokat, de nagyjából áttekinthető képet szeretnénk adni.

Új életforma, új magatartás

A magyar falvak lelki és vallási képe az utóbbi évtizedekben nagy arányokban megváltozott. Miben áll ez a változás?

Három típust különböztetünk meg a magyar falukat vizsgálva. Az elsőhöz tartoznak — nagyon kevesen — azok, akik majdnem teljesen a hagyományos keretekben gondolkoznak. (Nem politikai keretekről van szó, hanem szellemi, lelki magatartásról.) Az ősök tisztelete, régi szokások, a családi élet patriarchalis berendezése az uralkodó ezekben a falvakban. Itt élnek azok a magyarok, akik bárki hozzájuk hasonlóval találkozna, mind egyiknek köszönnek, és mindegyiket nehézség nélkül nevezik sógornak, szomszédnak vagy bátyának; a család összeadja keresetét; a legény is, míg meg nem nőül, de ha ugyanott lakik: szüleinél, még azután is. Valljuk meg, sokkal nagyobb közösségi érzés látszik mindezekben, mint az átmeneti falusiak társadalmában.

Az „átmeneti” társadalom a második típusban alakul ki, a „vegyes” községekben, ahol a lakosság nagy része kereskedő, kupec, kofa. A háborús évek megélhetési gondjai miatt egész falvak alakultak át így. Ezekben a hagyományos, közösségi érzés kialudt; helyébe gyakran a nyereszkeskedési vágy, az önzés, a gyanakvó tekintet lépett.

A második típusnál nagyban rokon a harmadik: a telepés falu. Itt vannak a legügyesebb üzletemberek, a legjobb szőlészeti, gyümölcskertészeti szakértők, röviden: a vállalkozókedv legszembetűnőbb képviselői. Negyvenötven, vagy még kevesebb éve élnek együtt, nem ismerik egymást, egyéni életük berendezésére töltik legtöbb idejüket. Mindegyik önálló, nincs közösségi öntudat, nincs szomszéd és sógor, csak barát, pajtás vagy a rokonság szűk köre, és mindenki magának keres. E két utóbbi típusban talán az a legszembetűnőbb, hogy többféle közösségi gondolatot hangsúlyozó törekvés ellenére is, éppen az ellenkezője valósul meg: a leghatározottabb individualizmus. Ezt tapasztalta e sorok írója és tapasztalhatja minden falukutató, ha hosszabb ideig él falun.

Vallási szempontból nagyon nagy különbség van e három falutípus között. Az első általában 75%-ban gyakorolja vallását (gyónik, áldozik, szentmisét hallgat), a másik kettő azonban csak 30–40 százalékban. A tapasztalat azt bizonyítja azonban, hogy a két utóbbi típusú falukban alakulnak ki hamarabb az öntudatos, tevékenyen vallásos, apostoli egyéniségek. Az első típusban a vallásosság inkább közösségi élet és élmény, nagyobb tere van a szokás és megszokás erejének. Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek meggyőződve hitükről, hanem csak azt: legtöbbször nem is gondolkoznak azon, hogy másként is lehetnének. Egyszerűen ez az élet számukra az élet, és ennyiben nem tudatosan vallásosak.

Külső szemlélő egy közös vonást fedezhet fel a magyar falvak arcán. A nagy szabadság és biztonság-élmény igényét, s ugyanakkor nagyobb igényességet anyagiakban (lakás, ruházódás, stb.). Szellemi síkon a két utóbbi típusú falu nem tud megbirkózni a kívülről jövő hatásokkal, nem tudja eléggé feldolgozni őket, ebből következik aztán bizonyos lázálapot, kamaszkori durcáság és tiszteletlenség. Vallási szempontból fontos ezt tudni, mert megoldódik a rejtély, miért kritikusabb, okoskodóbb és bírálóbb a falusi hívó ma, mint régen.

Az is fontos mozzanat mai falvakban, hogy a nők szerepe megnövekedett. Nemcsak világi, hanem vallási téren is. A multiban komoly kifogásokkal illették a lelkipásztorkodást, hogy elhanyagolta a férfiakat, és azért szakadt el gyakorlatilag nagy részük az Egyháztól. A bírálat jogos, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a világ bizonyos fokig „elnőiesedett“, a férfiakban sokszor közel annyi hajlandóság sincs az ügyek irányítására, mint a nőkben, akik nem egyszer férfiakat megszégyenítő határozottságról tesznek tanulságot.

A falu és a pap

Az új falu több vonatkozásban átértékeli eddigi magatartását. Ez nyilvánul meg a papról alkotott vélekedésekben és a vele szemben való viselkedésében. Jellemző adata a változásnak, hogy régebben minden falusi kötelességének érezte: mikor a falu papjával találkozott, előre köszönjön; ma pedig nem érzik kötelességüknek. Sőt, sok helyen abból ítélnek meg — és nem egyszer elítélik — lelkipásztorukat, vajjon köszön-e előre híveinek, az idősebbeknek föltétlenül, de a fiatalabbak is elvárják, hogy „barátságos“ legyen hozzájuk s legalább néha előbb lássa meg őket, mint ők a lelkipásztort.

Ebből is világosan látszik, hogy a papban ma már nem a világi hatalmú közéleti személyt látják; másrészt az is látszik, hogy a falusi hívő (hibásan vagy helyesen) tudatában van annak, hogy ő is az Egyház tagja, és ennek megfelelő megbecsülést kíván.

A tisztelet barokk formaságait elfújta a szél. Beszélgetések során kiderül, miben kívánja látni a hívő papjának kiválóságát és tiszteletreméltó nagyságát. Ez a kívánság megegyezik a papi hivatás krisztusi tervével. A pap legyen mindig és mindenütt, magán és közösségi életében lelkiatya, betegek, elesettek gyámoltója, szegények segítője, szomorúak vigasztalója, a lelkiség élesztője. Ne legyen politikai pártok ágense, hanem Krisztus törvényeinek, parancsainak hirdetője, az erkölcsi rend képviselője.

Külföldi példák nyomán többen gondoltak arra, hogy a papság foglalkozásszerűen fizikai munkás is legyen. Falusi népünk gondolkozása szerint ez alig összeegyeztethető a papi hivatással. Azt mondják: aki igazi pap, annak éppen elég feladata van hivatása terén, ahol munkálkodhat, de valóban szeretnék is látni ezt az egész életet lefoglaló munkát és imádságot. Egyikük azt mondta: akinek eldurvul a keze, annak a lelke is durvább lesz. Ne vitatkozzunk e megállapítás helyességéről. Ezt egy „földművelő” pappal kapcsolatban állapították meg. Lehet, hogy a véleményben van valami a fizikai munka lebecsüléséből és saját munkás életük indoklatlan kibrendülés-érzéséből, de ugyanakkor az a kívánság is meghúzódik benne, hogy papjuk törődjön többet híveivel és hivatásával. Nem szeretnék a papot nyomorban látni, de a lelkiek rovására írják az anyagiakkal való szokottnál nagyobb foglalatosságot. A gazdag, „úri” életű papot pedig gyanús szemmel nézik. Legyen a pap a szükséges anyagi javak birtokában, nehogy a túlságos gondok elvonják hivatásától, de ne legyen gazdag és ne legyen gazdálkodó.

A falusi hívek többsége a vallás igazságát, életrevalóságát a vallás elsődleges képviselőjének, a papnak személyén keresztül ítéli meg. Tehát ilyen értelemben — Belon Gellért szavaival — a „személyiség ígézetében” élnek. Kevesen tudnak teljesen felülemelkedni az emberi gyöngeségeken, és tapasztalásunk szerint ezek is inkább az első típusú falukban élnek, ott, ahol a szellemi differenciáltság nem jellemzi még annyira az emberek gondolkodását.

Vannak, akik azért nem járnak misére, mert katonakorukban tábori papjuk méltatlanul viselkedett otthon és a fronton. Mások pedig lekipásztoruk durvasága vagy erkölcsi botlása miatt szakítottak hitükkel. Ezen a területen sok falusi hívő bizonyos ketős morál álláspontján van: egyes hibákat, bűnöket világiaknál elnézhetőnek ítél, a papnál azonban erősen kifogásolja, mert a pap hirdeti a hitet, és neki kell példát mutatnia.

A falusiak nagykorúsága

A világszerte megnyilvánuló szabadságszeretet növekedésének következménye az emberek önállósági igénye. (Az önállóságot, függetlenséget itt és a következőkben nem teológiai, hanem nagyon is evilági vonatkozásban használjuk, bár sokak törek-

vése arra irányul, hogy az Istentől is függetlenítsék magukat). Nemcsak a kényszert nem veszik szívesen az emberek, hanem a gyámkodás egyes megnyilvánulásait sem. Önálló, függetlenek és öntudatosak akarnak lenni. (Komoly probléma ez: a helyes közösségi érzés és élet összeegyeztetése az önállósággal, az „egyniséggel“.) A vallásosságban is megmutatkozik ez a vonás. A híveket az eddiginél jobban szeretnék érteni vallásukat, a szertartásokat. Tudni akarják a kegyelmi élet gyakorlati követelményeit. Nem elégszenek meg külső, látszatos hatásokkal. A részleteket is ismerni akarják. Ugyanakkor azonban tudatában vannak tudatlanságuknak és gyakorlatlanságuknak. Ezért kívánják olyan sokan, hogy a szónok gyakorlati tanácsokat is adjon.

Az önállósággal egyidejűleg fellép a felelősség érzése. Az önálló, független, öntudatos egyén felismeri, hogy felelős is önmagáért. Itt, az egyéniség szűk körében legtöbbször meg is akad a felelősségtudat. Helyes irányítás mellett azonban kialakul a közösségi felelősség tudata. A független ember érzi az abszolút függetlenség lehetetlenségét, a függetlenség veszélyeit, látja másrautaltságát. Innen csak egy lépés rádőbbenni a közösségi felelősség fontosságára, — ha a közösségi tudat megvan a lélekben. A világi közösségben az önállóság tudatát az emberi egyenlőség eszméje fűti. (Mint falun mondják: az is olyan ember, mint a másik, joga van élni.)

De nemcsak a közösség és az egyén, hanem a hatalom és vezetettség, tekintély és egyenlőség problémái is felszínre jöttek. A régi közösségi élet keretei fölbomlottak, az új csak kialakulóban van. Ez a bizonytalanság rányomja bélyegét a hívek magatartására. Az Egyházban ugyan nem történhetnek olyan változások, mint egy világi, állami rendszerben, az Egyház a krisztusi hierarchia szilárd rendszerét nem változtathatja meg, és nem változtathatja meg jellegét az egyházi hatalom sem; de minderre nincs is szükség, mert hatalma nem evilági, és nem evilágról való ország. Isteni tekintélyt képvisel, az Isten kegyelmeit közvetíti, és célja is természetfeletti.

Ezzel a ténnyel azonban nem tud minden ember megbékülni. És mert egyesek csak az Egyház emberi vonásait látják, hamis öntudatuk lélekben összeütközik a vallás parancsoló jellegével. Így alakulnak ki azok a típusok, akik istenhívők ugyan, de gyakorlatilag függetleníteni akarják magukat Istentől, elsősorban a papságtól. („Miért gyónjak, hogy a pap is tudja, mit teszek?! Az is csak ember, miért menjek hozzá?"). Falusi híveink húzódozásának is sokszor ez a rugója. Talán mondanunk sem kell, hogy ebben is papjukról ítélnék olykor. Van azonban a dolognak egy másik oldala is. Az említett kisebb vagy nagyobbfokú összeütközés nem egyszer azért történik, mert nem tudják, nem ismerik helyzetüket és szerepüket, jogaikat és kötelességeiket az Egyházban. Mindnyájan, az Egyház tagjai, egy test vagyunk, Krisztus titokzatos teste, tehát felelősek vagyunk egymásért, együtt kell munkálkodnunk, egymásért imádkoznunk. A lelkipásztorkodásnak észre kell vetetnie ezt a hívekkel. Lássák a hívek, hogy így is tekintik őket. Ezért követelnek bizonyos feladatköröket maguknak, és tudni akarnak egyházközségük életéről, anyagi ügyeiről, stb.

Néhol a plébánosok — nagyon helyesen — az egyházközség anyagi ügyeit, intézményeit nagyrészt világi hívekre bízák. Anyagi természetű elszámolásokról időnkint tájékoztatják a híveket is, nemcsak az egyházközségi képviselőket. Ahol az Egyház hierarchikus szervezetében nem látnak kasztjellegét — amint hogy nincs is, csak egyes lelkipásztorok viselkedése mutatta így —, a hívek tevékenykedő akarata sokféle területen megnyilvánul. Például országszerte komoly probléma a miséhallgató gyermekek viselkedése. Az egyik férfi valahol a következő ajánlattal lépett elő: A gyermekek rossz viselkedését meg kell akadályozni, de ez nem elég, arra is meg kell tanítani őket, hogyan viselkedjenek a templomban, hogyan énekeljenek, imádkozzanak. Ezért elhatározták, hogy néhányan a gyermekek csoportjaiba „szívárognak” a templomban, — megőrizve a gyermekek számára a tér hegemóniáját, nehogy tovább álljanak, — és saját példájukkal, imádságukkal tesznek tanúságot a szentmise mellett, és adnak tanulságot a helyes viselkedésre.

Mindehhez hozzávehetjük még, hogy szellemi téren falvaink nagy része a szellemi műveltség olyan átmeneti állapotában van, ami maga is ösztönzőleg hat egyéniségük, öntudatuk kinyilvánítására. Ugyanakkor a népi kultúra (az alulról jövő és nem a visszavitt) fejlődése megállt, sőt a régi is elveszett falvainkban, ebben az értelemben tehát a magyar falu kulturális téren elgyökértelenedett. Ez is befolyásolja híveink magatartását vallási dolgokban. Az okoskodó, szellemeskedő, üresen fecsegő falusi hívó ma már nem ritkaság, és gyakori a régebbi egészséges vallási szokások, áhitatgvakorlatok (búcsújárások, litániák, stb.) lebecsülése is.

Összefoglalva vázlatunkat, arra a megállapításra jutunk, hogy falvaink arculatán a kamaszkor jelei mutatkoznak, férfias, felnőtt vonások vegyesen kiütésekkel, pattanásokkal.

Realista stílusú lelkipásztorkodás

A nagykorú ember jellemzője a realista lelki magatartásra való törekvés: higgadság, a dolgok valóságos helyzetének, szerepének ismerete, lényeg-látás.

Ha a lelkipásztor híveit nagykorúságuk tudatára és gyakorlására akarja nevelni és vezetni, akkor a lelkipásztorkodás stílusának realisabbnak kell lennie, mint sok esetben eddig.

Nemcsak a műalkotásoknak van stílusuk, hanem a lelkipásztorkodásnak is. Három stílust különböztetünk meg: barokkot, romantikust, és realistát.

A barokk lelkipásztort mindnyájan ismerjük. Legfőbb jellemzői: a tömeghatások szeretete, a külső vallási megnyilatkozások (gyakran túlzott) megbecsülése (ájtatosságok, külső díszek hangsúlya, stb.). Egyéni viselkedésben nyájasan mosolygó hatalom, az erőltetett szelidség, prédikációban: a cikornyás, jelzőkkel díszített mondatok, a túlságba (és gyakran a képzavarig) vitt analogizálás, a cirádás mozdulatok, stb. Mindezekben vannak jó tulajdonságok, és ezek a maguk idejében jól is hathattak, ma azonban nagy részük elavult és nem időszerű.

Sokkal modernebbnek látszik a lelkipásztorkodásban a romantikus stílus, és talán veszélyesebb a hitélet alakulására. A ro-

mantikust a távolsági érzék megbetegedése, az arányok, a harmonia egyoldalú eltorzítása jellemzi. Nem az adott körülmények figyelembevételével dolgozik, hanem fikciókkal. Főként az érzelmi motívumok befolyásolják. Hajlandó az egész keresztény életet nagy, hősi kalandnak tekinteni, és a kereszténységet a „veszélyesen élni” illúzióin keresztül szemlélni. Az ilyen lelkipásztor kedvelt példái a stiliták, a rendkívüli körülmények közt élő szentek. Az ő szemében elsősorban ezek a „régii dicsőség” képviselői. Könnyen lelkesedik és mellékes dolgokról óriási következtetéseket von le. Prédikációban az érzelmek varázslója. Célokat tűz ki, amelyek megvalósítása nem az ő hallgatóihoz van mértezve. „A priori” beszél és ítél.

A realista mindig a valóságos helyzet vizsgálásával kezdi a lelkipásztori cselekvést. Tudja, hogy az emberek nem lehet egy kalap alá venni, mert az emberek különböznek egymástól. Lélektani ismeretekre is szükség van. Nem lehet például egy alföldi kunnal ugyanúgy bánni, mint egy palóccal. A realista meg akarja ismerni híveinek történelmét, szokásait, hittani tudásuk színvonalát, lelki állapotát. Egy kézíratos plébaniatörténetben olvastam e figyelemzetést: a későbbi szemlélő, ha látja e falu embeereknek zárkózottságát, bizalmatlanságát, sötétenlátásra hajlamos lelkületét, vegye fontolóra, hogy e telepés község lakói mennyit szenvedtek és küzdöttek, amíg a homokot megszelídítették. A realista lelkipásztor prédikációi a jelenlévő közönségnek szólnak, ismeri körülményeiket, természeti adottságaikat, jó és rossz tulajdonságaikat. (Lelkipásztorok tapasztalhatták már, hogy egy-egy pl. gyóntatásnál.) A realista tudja, hogy első feladatai közé tartozik hívei lelkületének megismerése, nemcsak általában és felszínesen. Ismernie kell a táji jellegeket, a szokás erejét, a tudatlanság nagyságát, a szektások elfordulásának rugóit, stb.

A realizmus követelménye az arányok helyes ismerete, a lényeges megkülönböztetése a lényegtelenről, az értékrend helyes sorrendjének látása.

Helyesen jegyezte meg egy világi hívő: a hívek nagy többsége értékrendi zavarban szenved. Nem tudja, mi a fontos és lényeges, mi a mellékes és esetleges. Életüket is ez a zavar befolyásolja. Olyan dolgokért küzdenek, törekszenek teljes erőbedobással, amelyek az életben tized vagy huszadrangúak, az elsődleges célok felett pedig szemet hunynak.

A realista tervszerűen pasztorál, nem vaktában és nem csak általában. Tervet készít a „szükségesség” sorrendjében. Szentbeszéde nem elvont és nem levegőt verdeső. Szereti a józan kritikát és elfogadja azt.

Igy folytathatnók tovább észrevételeinket, de ha teljességre törekednénk, meghaladnók kitűzött feladatunkat. Mindez — amit elmondtunk és amit nem mondtunk el — további meggondolást igényel, részletes és gyakorlati megfogalmazást. Ezt közös munkával kell elvégeznünk, és ami jó és időszerű, közös munkával megvalósítanunk.

LÁBNYOMOK

Galileai férfiak,

*Mit állotok, mért bámultok az égre?
— Így szólt az Elválás Hegyén
Hozzájuk a két Hófehérruhás.
Ők álltak, álltak, és tekintetük
És lelkük is, elárvult béna lelkük,
Beléveszett az alaktalan ég
Szintelenné vált véghetetlenébe,
Amelyről immár eltűnt ama Pont,
Amely a minden volt, és itt maradt
A szürke ég, a szürke föld, a szürke semmi.*

*Hát lehet élni? — kérdezték maguktól,
De nem mondták egymásnak, — Lehet így,
Anélkül, aki elment? ami elment?
És nem mertek egymás szemébe nézni,
Csak néztek, néma szemmel, fölfelé,
És arcukon nagy könnyek csordogáltak,*

*És akkor dörrent fülükbe a szó:
Mit állotok? De ők csak álltak, álltak,
A két angyalra néztek, azután
Egymásra néztek. Ingatag fejük
Lassan, lassan csüggedt a föld felé.*

*És akkor meglátták a Lábnymot,
Az Elment kettős lábnymát a kőben.
S elindultak, lassan, nehézkesen,
Egyenkint, szótlanul, lefelé,*

*A Ház felé,
Amely fölött a Nagy Szelek zúgása
Már élesztette a Lángnyelveket;*

*A Ház felé,
Amelyhez immár óvakodva jöttek
Mindenfelől a négy égtáj felől
Az éhes, szomjas, fáradt emberek;*

*A Ház felé,
Amelyre jégesőként harsogott
Zsidóul, görögül és latinul
Atok, szitok, káromkodás, s körölte
Már ácsolták a nagy kereszteket.*

*De ők csak mentek, mentek, meghajoltan
És emlékeztek rettentő szavakra.
Mentek.
És súlyos lábuk óriás nyoma
A föld testében megmaradt örökre.*

S í k S á n d o r

NAGYBOLDOGASSZONY KÖRUHÁJA

Az utak mindig túléltek az épületeket. Utas, akivel ma Szentendre felől száguld a Hév vagy az autóbusz Óbuda felé, légy büszke. Ennek az útnak csapását az ezerévvél ezelőtti magyarok hasították. A mult században sárgára meszelt, földszintes, keskenyudvarú óbudai téglaházacskákat helyén tekintélyes középkori várost látott itt hétszáz évvel ezelőtt az erre érkező utas: királyi és papi székváros épült itt a római romokra, jórészt azok faragott köveiből. Esztergom és Fehérvár után itt volt az Árpádok harmadik, állandó palotája. Vidéki kőudvarház lehetett, kertjei és majorjai között az uralkodók káptalant tartottak mellette, írástudó papokkal, hogy mindjárt ott kéznél legyen a kancelláriájuk. Pompások voltak a templomaik. Külön egyháza volt a királyi városrész népeinek; az iparos meg kereskedővárosi pálgárságnak, Budafelhévízen meg a Johannitáknak. Az országnak akkor még nem volt állandó közepe; súlypontja végső helyét keresve imbolygott ide-oda és az 1200-as években úgylátszott, hogy ide bilien és itt is marad. Ha így esett volna, akkor most a mai Óbuda lenne Budapest közepe, történelmi magva, dunajobbparti belvárosa, Pest mai közepe pedig vele szemközt alakult volna ki, az angyalföldi gyárak és Újpest helyén.

De nem ez történt. Annak, hogy a hatalmas királyi nyaralóudvarházzal, kancelláriával kevélykedő Óbuda ragyogó jövője így porba hullott, a tatárok voltak az okai. Pedig ők nem is pusztították el nagyon. Jöttek, fölégették Pestet, átkeltek a Dunán, Óbudára fordultak. Lelket is alig találhattak a kerítetlen város épületeiben, éppen hogy fölgyújtották, de csak a tetők égtek le, amiket hamar helyreállítottak a visszatérők. Jövője fölé a halálharangot IV. Béla kondította meg. Védhető vár — és városhelyet keresve, éppencsak túl kellett pillantania az Óbuda déli utcáitól kőhajításnyira fekvő jobbágyfalucsán, Újlakon s a Szent János lovagrendnek a Felhéviz — mai Lukácsfürdő — mellé emelt monostor-erődjén és ispotályán s a mai Margithid tájáig érő földjeiken az ott kezdődő bozótos-sziklás hegylejtő és a hegy felé. A keskeny, hosszú fennsíknak — amely olyan vad, lakatlan és használatlan terület volt, akár a Gellérthegy a Citadella építése előtt — hónaljában szerényen húzódott meg az apró királyi jobbágyfalu, Logod. Annak szántói nyúltak le a mai Vérmező akkor mocsaras vadonáig, a későbbi Tabán helyén. Csak a Gellérthegy mai hévforrásai táján volt egy kikötő-települése a túlparti pesti révnek; innét építőköveket, fát és meszet is úsztattak át a pesti partra s a Gellérthegy alján kőbányák, mész- és szénégetőhelyek kezdték ki a majdnem folyamig nyúló erdőszélt. Uralkodói akarat nélkül bizony senkinek nem jutott volna eszébe a Dunapart és a vadon közé ékelődő magas, elhagyatott sziklahátra építeni az ország eleve legjelentékenyebbnek szánt új városát.

A király egész uradalmak népét rendelte a mai Szebeny. An-

tal-tér erdei fölé szökellő déli várfook hegyoldalának erősítésére, bástyák, vár és királyi ház építésére, a pesti, óbudai és esztergomi polgároknak, meg külföldi letelepülőknek telket- kiváltságokat adott. Már félig kész volt az új város, amikor — az alapító-okmány szerint 1255-ben — a Dunára néző oldalon építtetni kezdte az ország és a szentistváni nemzetség pártfogójának, Nagyboldogasszonynak templomát.

Egy templom életének az az első nagy pillanata, hogy amikor kiválasztották és nagyjából elegyengették a helyét, s építőmesterei kimérték és mészszávokkal, meg földbevert cölöpökkel megjelölték alapjainak leendő árkaít: eljönnek a papok, megáldják, szentelt vízzel meghintik, tömjénnel megfüstölik, fölszentelik még a földjét is, mint ahogyan Jákob olajjal megkente azt a helyet, ahol álmának arany lépcsősorai az egeből a földre értek. Ez a hely is itt a Dunára néző oldalon ettől fogva lett szent a mai napig. Akkor még jódarabig — évtizedekig — mészt és kőport meg az építkezés zaját hordta körülötte a szél. Az új város dunai oldalán húzódó utcator közé ékelődő térre épült, körülötte még mindenütt építkeztek a Várhegy egyik végétől a másikig. Falainak gerendaszövedékéből hamarosan kibontakozott karesú tornya. Állványain sokféle szó hangzott: a gótika lángnyelveként ég felé csapódó keskeny ívei még román pillérek nyugodtak, de a vékony falakat tartó pillérkötegek Thüningiából röppentek ide magyar földre. Ideröppentek, de mégis úgy, hogy eleve volt valami közük a magyarsághoz. Tudniillik ezt a templomot a IV. Béla szentéletű asszonynénjének, Szent Erzsébetnek tiszteletére Marburghan emelt templom másának építették Magyarföldön az első nagy gótikus csarnoktemplomot! A maga idejében sokáig Magyarország egyetlen igazi templomóriását.

Az ókeresztény bazilikák után a román stílus és gótika egészen a XIII. századig általában csupa apró templomot épített még a nagyvárosokban is; még a püspöki és fejedelmi székesegyházak sem voltak nagyobbak egy-egy jókora mai kápolnáknál. Egy-egy város lakosságát befogadó templomkolosszusokra akkor lett szükség, amikor az akkori két modern alakulat, Szent Ferenc és Szent Domonkosé, megkezdte a nagyvárosi pasztorációt s arra készítette az építőmestereket, hogy akkora templomokat emeljenek, amekkorák az ókeresztény bazilikák voltak. Az óriássá újhodott méretek láza átkél az Alpokon s az ifjú Budát alapító s építő uralkodói és polgári akarati erejének és becsvágyának első nagy jele s a már bölcsőjében óriás csecsemőnek, a világvárossá leendő magyar fővárosnak első titáni mozdulata, hogy olasz, német és francia városokkal egyidőben, sőt legtöbbjüket — például a bécsi Szent István dóm befejezését — megelőzve, épít gótikus csarnoktemplomot a plébánia egyházául.

Azonban minden középkori templom annyira *egy* a maga védszentjével, hogy szinte csak evilági kórházata annak; a szent földi történetét beleszövik falába, oszlopaiba, kapu és oromdíszeibe. A mi templomunk főemelkedő falai így váltak a Magnificató éneklő Názáreti Lánynak köből vésett köntösévé. A századok később széttörték ezt az első templomtestet, de Szűz Máriának a falakba faragott történetéből megmaradt valami. Éppen az angyali üdvözlét csoportképéből egy szobortöredék. De

nem kisebb égi angyal, mint Szent Gábor, az Üdvözlés Angyala, aki alászáll a Názáreti Szűzhöz, az ajkára az égben adott szavakkal.

Méskövét — akár az egész templomét — innét helyből, a Vár és a Gellérthegy oldalán lévő kőbányákból fejthették s hozták föl a csikorgó fakorongkerekek tengelyeire szerelt szálfákhoz kötve a templom körüli nagy kőfaragó műhelyekbe. Félalakja ma is megvan, és ha arra jársz, Látogató, nézd meg a templom töredékeinek abban a kőtárában, amit a Halászbástya látogatói többnyire észre sem vesznek a szép, de cifra építmény boltívei alatt, pedig a templom szilánkokká zúzott múltja dereng föl ott az értő szem előtt.

Az angyal feje — hosszúdad gyermeklányka-fő — szinte csak alig van kibontva a kőből. Finom magyar arcocskája van, gyöngye kis válla s ügyetlen, merev köruhába bujtatott dereka is egészen egy gyermeké. Milyen finom ötlet: a középkori művesmester égi gyermek külsejében képzelet el az angyali hírvívót, akinek azért kell ilyennek lennie, hogy meg ne rémítse az üdvözlőt, aki maga is fiatal leány. Ilyen ime az angyal, de milyen lehetett a Názáreti Szűz?

Ő bizony nem maradt meg. De nagyon szép és nagyon fölséges lehetett, mert az angyal, aki merev, súlyos szárnytollakon előtte lebeg, finoman félénk, szinte megilletődött vonásokkal arcán, emeli föl kezét egy gyöngéd mozdulatra, mintegy hogy megszólítsa őt, de szinte maga is megrettenve küldetése súlyától!

Egyébként ez a székesegyház is, mint összes társai: a keresztény tanítás köbevésett ábrázolása volt, legalábbis az egész újszövetségi történeté. Hatalmas műven persze nemzedékek dolgoztak; egy ilyen hosszú életű lénynek, mint amilyen egy hétszázéves székesegyház, az ifjúsága is hosszú. Százötvenéves volt, amikor az első kiteljesedését elérte. Ekkor lett első formájában egészen „kész”; csak a XIV. század végén készült el gyönyörű déli kapuja, amelynek csúcsívébe futó felső részén Szűz Mária elszenderülését faragta művésze, az apostolok sorával és az evangelistákkal. Az egyik evangelista meg is van. Fiatal férfialak, bibliai redőzetű ruhában, jelvénye hiányzik, de éppen ifjú voltából sejthetően Szent János. A középkori szobrászvéső még elég sokszor ügyetlen és nehézkes. Itt is az, de azon, amit teremt, meglátszik, mekkora erőfeszítéseket tett, hogy kifejezze a szakállas apostolarc banksódását és szomorúságát. S ilyennek ábrázolását — művészi élményét — sehol másutt nem láthatta a középkori ember, csak templomában, amely számára így minden emberi élmény, a teljes emberi élet művészeti formákba való zárásának foglalatja is volt.

A torony a maga tompa sisakja alól messzire ellátott csúcsíves, keskeny ablakszemeivel. Alálátott a partra, ahol megépült vízi városrésze. Ellátott a Nyulak Szigetére, amelynek bokrai-ligetei közé egy valóságos kolostorváros épületei, kertjei, majorjai települtek. Ellátott Óbudáig, amely a szónak nemcsak képletes értelmében maradt özevgy, hanem valósággal is az lett, mert régi palotáját az előzevgyült anyakirálynék kapták meg. Ezek viszont éppen azért, mert Óbuda afféle anyakirálynői székváros lett, bőkezűen dédelgették és építették. Csipkés tornyaival affé-

le magyar Brügge volt ez, fekete-zöld erdőinek tövén a párások Dunakanyarban. De azért a család férfiai sem hagyták el teljesen. Szent Margit legendájában olvassuk, hogy beteg bátyja odavitette magát — nyilván egyúttal mint a leglakhatóbb, legkényelmesebb, legjobban felszerelt királyi palota-udvarba is — és onnét esengett át a szigeti monostorban önkéntes áldozatában elégsz szent hűgához, hogy gyógyítsa meg őt imádságaival! Pestre is alátekintett, a gótikus torony, látta zömök román tornyait az idősebb városnak, a tatárvész után hevenyészett kerítésfalait, amelyeken azonban mindjárt túlesapott a város élete egészen a mai Nagykörút vonaláig. A régieb és ugyancsak becsvágyó Pest bizony féltékenyen nézte a vele ferdén szemközt fölönvekvő s a szónak ugyancsak szoros értelmében „fölébenővő“ fiatalabb testvérvárosát. Veszekedett is a két város, mint az egymással marakodó gyerekek. „Újbuda“ hamarosan sokféle pörökben állt az anyakirálynővé lett régi Budával, de meg Pesttel is. Az ifjú város mindjárt kezdetben hatalmaskodni próbált öregebb bátyja fölött: tized és vámfizető jobbágyságába akarta hajtani. Pest kereskedőnépe védekezett, ahogy tudott; fönnmaradt pörök szerint legtöbbször révjövedelmeinek eltitkolásával.

Buda azonban nemcsak mint királyi székhely, hanem tanácsurainak vezetésével valósággal mint afféle öntudatos kis városállam is vívta harcát a hatalomért, az érvényesülésért, különösen az Árpádház kihalása körüli és utáni zavaros évtizedekben. Buda volt az első magyar város, amely országos politikát csinált! Olyan nagynak és jelentősnek tudta magát, hogy az Árpádház utolsó aranyágacsakájának letörése után a saját erejére — húszeszes lakosságára, meredek hegyfalaira s a város és a királyi vár bástyáira — támaszkodva: dacolni mert és tudott az Anjoukkal. Harcának hullámai nemcsak kívülről zajongták körül a székesegyház falait, hanem dörgése behatolt a templomba is és az oltárig meg a szószékig csapott, ahol a város bírása oltott gyertyákkal közösisette ki politikai ellenfeleit. A harc vége mégis az lett, hogy a bíró feje porba hullott és a templom falai és pilérkötegei között fölhangzott Anjou Róbert Budára való bevonulásának miséje. Az Anjouk meg is haragudtak Budára. Esztergom már nem volt királyi székváros, Fehérvárra nem akartak menni, Visegrádon építették hát maguknak olyanforma fellegvárat, mint amilyenhez provencei, vagy sziciliai harcos korokban szoktak. Később persze hízelegtek Budának; árumeállító joggal, bírójuk és plébánosuk megválasztásának jogával, de a város jól őrizte haragját ellenük: mert az utolsó Anjou, Kis Károlyt budai polgárok kaszabolták le.

Ekkoriban faragták a vártemplom déli kapuját s falai közben sokat láttak. Látták az utolsó Árpád, III. Endre ravatalát. A királyok, ha Budán időztek, vasárnaponként itt hallgattak szentmisét. Szószékről hirdették ki a hadüzeneteket s szentélyében tartották meg a győzelmek és békekötések hálaadó szertartásait. 1441 február másodikán a török ellen folytatott déli hadjáratból visszatérve Hunyadi János a Nagyboldogasszony templomában tartotta meg Te Deum-át — huszonnégy vitéz címerét függesztették ki az oszlopokra s Ulászló freskókat rendelt meg a falakra Hunyadi János hőstetteiről. Ugyanitt hirdették ki a nándorfe-

hervári győzelem hírére s itt olvasták föl először érette való hálaadásul a déli harangszót elrendelő bullát. A torony ablakából el lehetett látni a Szentgyörgy térig, ahol Hunyadi Lászlót lefejezték.

Persze a templomnak nemcsak a királyokkal voltak meg a kapcsolatai, hanem áhítatos és népes hívősereggel is. Céhek, örökséget hagyó magányosok sorra alapítanak benne oltárokat, építetik körébe apró kápolnák valóságos koszorúját. De ez tulajdonképpen régi koszorúja azoknak a szenteknek, akik felé közbenjáróul és segítőül különösebb áhítattal fordultak a hívők. Érdekes látni, hogy kik ezek. Vatikáni okmány szerint először „Szent István, László és Imre magyar királyok” tiszteletére emelt kápolna bűvik a templom oldalához s törnek neki ajtót az egyik oldalhajóból. De e honi szentek mellé aztán odaépítik az Assisi-beli polgár fiának, az evangéliumi élet nagy megvalósítójának, „Szent Ferenc hitvallónak” kápolnáját. Aztán a tizenegyezer szűzét. Majd Szent Ilonáét. Külön őrizőhelyül az Oltáriszentségnek Krisztus Szent Teste kápolnáját, amelynek fenntartására, javadalmának ellátására jámbor társulat is alakul. Gara Miklós nádor, amikor sirkápolnát építtet magának melléjük: a maga és családja lelki üdvéért az összes szenteket állítja égi csatasorba a Mindenszentek tiszteletére látva el az oltárt birtokkal s egy káplán ellátásának jövedelmével.

Ekkor már a templom nemcsak nagyságban vetekedett a püspöki székesegyházakkal, nemcsak festett kőszobraival, színezett oszlopaival, hanem oltárainak számában és gazdagságában is. Harminc pap mondott naponta misét a templomban, a plébánia joghatósága kiterjedt nemcsak a vár fennsíkjára, hanem övé volt a Váralja és a Dunapart közti Víziváros területe is, a másik oldalon pedig hozzátartozott Logod. Mindenfajta dunai nép áramlott föl miséire vasárnaponként, a Pozsonyból, Győrből, Komáromból dél felé tartó lapos árúszállító dereglyék kalmárai és vízilegényei, az ország minden részéből való királyi birtokokról a budai várba vont fegyveresek hadinépe, logodi jobbágyok, a város olasz-francia-német kalmárai, a templom olasz meg német építőinek meg szobrászainak utódai, meg a városbeli kézművesek maguk s a műhelyeik legényei. Budát divat mind egy kissé idegennek gondolni, pedig csak a töröktől való visszafoglalás után volt a lakossága majdnem tisztán idegen; az Árpádok és az Anjouk alatt viszont — ha egyúttal nemzetközi világváros is, a pénz és iparcikk áramlásának latin-germán-görög sokadalmával is falmái között — de mégiscsak magyar többségében. A Szent Margit akkori szentéavatási pörében kihallgatott fehér-budaiai neve alig egy-kettő hijján magyar, sőt vannak közöttük még bessenyők is! S ennek a tarka népnek ez a tarka templom volt a szent-egyháza; napi harminc miséjével s ezeknek díszével és pompájával VI. Sándor pápának dicsekszik el a templom akkori plébánosa s kér magának és utódainak főpapi jogokat, mitra és pásztorbot használatát, püspöki áldását s azt, hogy legalább a kisebb rendeket maga adhassa föl papjainak. A templom melletti plébánialak így egész kis püspökség lehetett harminc fölszentelt pappal, a nyomukba lépni kívánó fölszentelendők számára pedig egy szeminárium feladatait is ellátta. Egészbenvéve olyan szép és hatalmas templom

volt, hogy tulajdonképpen a mai milliós Budapest sem nőtte ki, s mikor az Anjouk utáni zürzavarok megszűntek Zsigmonddal: ez a különös s ma sem egészen értett és méltatott ember tulajdonképpen a templom szépségéhez és pompájához építette át az addig bizony mostohán kezelt s valószínűleg zord egyszerűségű föld- és kőbástyás királyi várat. Ezt ő építteti át palotává. Nagyboldogasszony templomán kívül Buda ekkor kapja meg második — világinak első! — kolosszusépítményét. Nagysága előtt külföldiek is elálmélkodnak. Zsigmond alapjában véve hálás volt Magyarországnak és nem feledkezett meg arról, hogy ez volt az egyetlen ország, ahol nem cím szerint volt uralkodó, mint német császárságában. Persze a palota évtizedekig épült, mert hol volt pénze, hol nem. De a századokig világhírű Friss-palotának (amelynek falait, alapját most bontották ki és állítják helyre a barokk elálcázás alól): ő az igazi építtetője. Mátyásra, akinek a köztudat a palotát tulajdonítja, csak annyi föladat maradt, hogy kifestette, kikárpitoztatta a palota szobáit, meg gyönyörű mázas cserépkályhákat rakatott bele. Ezeket — meg kell jegyezni — a budaszentlőrinci kolostorvároskának a cserepet, ezt a magyar fajanszt égető műhelyei gyártották. Hollóscímeres lapjainak ezer és ezer töredékét vetik föl a mostani várbeli ásatások.

Ha a palotán nem is sokat, de éppen Nagyboldogasszony templomán viszont épített Mátyás, ő emeltette magasabbra tornyát, adatott neki díszesebb külsőt. Ebben a templomban tartotta meg az esküvőjét Beatrixszal. Ekkori szokások szerint a templom egész belsejét és minden oszlopát dúsan borították a szőnyegek, a seelyem és brokát kárpitok. De mögöttük már az ország nagy külső és belső válságának szelei süvöltöttek, a főúri uralomnak azé az erkölcsi válságáé, amely Mátyás után már a törököt sem bírta föltartani, sem az országot belül kormányozni, hanem ezek helyett főfeladatának a száz meg száz független, a földesuraknak nem adózó, szabad mezővárosba özönlő jobbágytság fölemelkedésének visszavetését tartotta főcéljának. 1514 elején a templom falától néhány száz lépésre lévő Szent György téren vitézeinek, neki akkor még szépet tevő udvari embereinek kíséretében skarlát ruhában jött ki a királyi várpalota belső kápolnájából a parasztokat összegyűjtő keresztes-hadjáratra frissen fölesketett Dózsa s ugyanezen év husvétjától kezdve a toronyból látni lehetett az akkori Pest külső határában égő tábortüzeit. Rengeteg félkaréja a Vízafogó tájától nagyjából mindenütt a Rákos-patak két oldalán húzódott messze ki a mai Zuglón át egészen Pestszentlőrinczig, akkor a budaszentlőrinci monostor pesti majorjáig. Pest és Buda akkor még elkerülték sorsukat, mert az óriási tábor egy napon, mint a fölszálló forgószél, roppant port verve föl, kaszás, cséphadarós, buzgányos jobbágyainak százezrével beletünt az Alföldbe. Őszre megérkezett a hír, végezetének temesvári szörnyűségéről. Tizenkét évvel később — föl van jegyezve, hogy éjszakai órákban — megérkezett hajnalra s átsüvöltött a döbönt városra s mohácsi vereség híre. Az erre következő éjszakán — ezt is látni lehetett a toronyból — fáklyák imbolyogtak alá a Friss-palota Víziváros felé alászakadó lejtőjén: az udvari nép hordta az ott várakozó dunai dereglyékbe a palota kincseit s az értékesebb berendezést. Rémületében a templom is ládába ra-

katta kincseit, az arany és ezüst templomi edényektől a drágakövekkel, gyöngyökkel ékített selyem és brokát ruháig s Pozsony városának küldte el leltár ellenében megőrzésre. A város alatt, akkor még csak néhány napra, megjelent, majd elvonult a török hadsereg és Szulejmán.

A város életét valami ütés érte. Mintha a föld rendült volna meg alatta, biztonsága eltűnt, lakói költözni kezdtek. Az élet egészen alacsony vérnyomással vert a város utcáin és műhelyeiben, amikor a baljós 14-ről 41-re cserélődtek a század évszázadának számai s a torony újra tábortüzekeket láthatott, ezúttal azonban a budai oldalon. Megintcsak Szulejmánt és táborát. A történet ismerős. Vasárnap délután volt az udvar látogatása a szultán sátorában, ugyanezen az estén már a múzezin kiállított a toronyból s másnap reggeltől a hét péntekjéig lázasan szedtek le minden oltárt, temették vakolat és meszelés alá a szobrokat, domborműveket, festményeket, hogy a Dicsőséges: éppúgy leborulva ima-szövegére, mint akármelyik köz-mohammedán elmondhassa a Korán hálaadó szúráját. A templom ettől kezdve majdnem százötven éven át volt Eszki Dzsámi, vagyis magyarul az Öreg Templom, azazhogy a töröknek: a Nagymecset.

Részben szerencséjére, mert így legalább gondozták és jobban megmaradt, mint Zsigmond és Mátyás volt palotája, amely bevakolt ablakú, sötét raktárépületként, egyre csupaszabban és egyre korhatagabb kövekkel pusztult-málladott 1686-ig. A templom tornyának látókörében ekkor jelent meg az egész törökkor alatt egyetlen új városrész, a Szalonikire vagy Pyreusra emlékeztető, de mindenképpen levantei külváros: hegynek futó zegzugos, mooskos utcáival a főképp rác-görög Tabán. Gyenge kárpótlás a szemközti oldalon rommezővé pusztult és tolvajtanyává aljasult Pestért, még gyöngébb a volt magyar Brüggéért, az ódon Óbudáért, amelyet a közeli janicsár-kaszárnyaépületek gyakorlóteréről zúzott a török, kőszilánkok pozdorjájába fojtva a hely egész multját — Árpád sírjáig, Attila kőpalotájának legendás helyéig s a római romokig mindent. Hajdani épületeinek kőcsontjai közül árvízártá bozotos iszapzátonnyá pusztult a Margitsziget. A Vár főnnsíkján gyér török hivatalnoksereg lakta a pusztuló régi utcákat. De mintahogy az 1541-es foglalás utáni pénteken már mecsetté avatták Nagyboldogasszony templomát, azonképpen az 1686-os ostrom végeztét követő vasárnap újra keresztény mise hangzott falai között, amelyeken először éppencsak frissen átmeszelték a Korán szúráit. S eztán a templom lassan élni kezdett.

Ami körötte továbbfolyt, az nem multjának volt a folytatása: az azok utódai jöttek vissza, akik 1541 körül elmenekültek belőle, hanem merőben új települők. Az újra plébániává lett templom anyakönyveibe német nevek kerültek; néhány évtized múlva színnémet barokk európai városka zsufolta körül a hajdani királyi templomot. Égkörén néha csak szinte mint az álom suhogtak és vonulnak át a történelmi események: Rákóczi harcának hírei, majd a nemzeti alélás évszázada s közben kétszer is sok-sok misét mondanak oltárainál a városba benyomuló és mindkétszer sokáig pusztító pestis halottaiért. Fogadalomból akkor ál-

lítják elébe a máig is meglévő, bár átalakított Szentháromság-szobrot.

Az ország élete lassanként költözik vissza az egyre vénülő templom köré: törvényszék, egyetem, kormányzati hivatalok, nádorság, hébe-hóba német színház s néhány száz lépésre tőle a főképp magyarokkal megrakott börtönök. Egy éjszaka, bérkocsin, sápadt, fiatal, szakállas rab érkezik a vastagfalú fegyépületbe, Kossuth Lajos. Hosszú-hosszú ideig ez az a templom, amelynek hangszavát behallja az öles falak mögé. Majd évekkal azután, hogy innen kiszabadul, a szelleme nevelte ifjúság jó el kiszabadítani ugyaninnét egy másik rabot, a magyar munkás és agrárproletárság első nagy küldöttjét és harcosát, Táncsicsot. A templom körül s a vén utcák fölött a modernkori Magyarország kezdetének virradata dereng. Ahogy lábainál már a Lánchíd is épül, 49-ben új ostromot lát s az abszolutizmus után látja a mohó világvárossá épülő Budapestet, amely a millénium évében azután átszabja őt is, mint legrepresentánsabb történelmi templomát, kicsit bizony a maga hivalgó formáinak izlésében. Igaz, hogy lebontották a szorosan mellé épült házakat, viszont az időtől és az ostromoktól fekete igazi bástyafalak helyett szinte álcázásul egy szép, de kissé panoráma-stílusú ékítményt kapott maga elé, a Halászbástyát.

Most ennek a karjai között áll. Az újabb ostrom, amit már a mi életünkben látott, ugyanazt művelte Budájával, ami az egész országgal és velünk magunkkal történt. Leszórta a maltert, a cifraságot, a vakolat-kulisszákat, s Budát is eljuttatta önmaga és századai mélyebb rétegeinek föltárásáig, és a magyarságot a multja és jövője közé épülő hidak pilléreinek és íveinek emeléséig. Ha emberként dobogó szíve volna a vén kőóriásnak, bizonyára titániakat dobbanna néha csak azon is, hogy a Vár a régi, neki ismerős képét kezdi visszanyerni. Megérte ezt is. Falai szótlanul, egyszerűen őriznek egy éjjel-nappal egyenletesen derengő vörös lángot egy oltár ércajtócskája közelében és az ajtó mögött ott virraszt Valaki, Aki mindig itt volt 1255-től 1541-ig s 1686-tól 1954-ig sem szűnt meg itt lenni háborúkon és csöndes békeéveken, elernyedéseken s a nemzeti erőfeszítések lázas korszakán, két pestísen, két világháborún és két ostromon át, s szívével nem szűnik meg sohasem szólni a szívekhez. Neki épült a templom. S Ő benne lakik és ez a lényeges, meg az, ami e hétszáz év alatt Előtte történt, az előtte leboruló szívek láthatatlan története, amiről azonban csak Ő tud, s amit nem tud megírni semmiféle krónikás...

HARSÁNYI LAJOS VERSEI

ASSISI SZENT FERENC

*Nagyon szerette ezt a szép világot.
De látta, mennyit rontott rajt a Sátán.
Az ember mennyi nyűgöt hord a hátán.
— Ne hordjuk — ! — mondta. S ő szavának állott.*

*Oly könnyű lett, mint rét felett a lepke.
Libegve szállt a kék Itálián át.
Virág ölelte, harmat mosta lábát.
Szelíd hűga, a szöke Hold követte.*

*Himnusz dalolt a bátyjának, a Napnak.
Sokat beszélt az ámuló vadaknak,
A szent Szegénység Urnő lett arája.*

*Egyszer beszállt egy kék felhő-fogatba.
Alverna szent hegyén az Úr fogadta
S őt szent sebét dalolva verte rája.*

SZENT BERNADETTE

*Kicsiny kezében görbe volt a som-bot.
Imádkozott kövek közt, gyenge térden.
Egy Asszony állt előtte hófehérben.
A barlangból szeliden rámosolygott.*

*— Ki vagy Te? — ámult el kicsinyke lelke.
A Nő oktatta kába kis leányát.
(A titkok sűrű leplüket lehánták.)
— Szeplőtelen fogantatás! — felelte.*

*Jött apja, papja. Majd az orvos, püspök.
A hirtelen tűzből ömöltek füstök.
— Beteg szegény! A kórház eltakarja!*

*De ámul-bámul mind a földkerekség:
Bénák, vakok, kik Lourdes-ot fölkeresték
S az orvosoknak némán hull le karja.*

AZ IGAZI UTÓD

Irta Ignác Rózsa

Fekete volt a szeme, rézszerű a haja, nem hasonlított sem apjára, sem anyjára egészen, s még leány is volt a tetejében a kis későnérekezt. Hogy „piroska” legyen is, hiába akarta az apja, ha — felséges parancsának, engedelmeskedve be is írta a királyi matrikulába ezt a nevet a keresztelest, végző János püspök, — mert a lányka barnás bőré volt és örökké halovány. Szép orcáskáját pir sohasem futatta el. Csak a szeme csillogott, mintha égő gyertya lobogna benne, s keskeny, akaratos szája virított sötétén, szinte haragos vörösen.

Kilenc éves korában folyékonyabban olvasott, már letinul, mint az udvari káplán: az esti litánián kis öklével indulatosat suhintva, beleénekel az akadozva ministráló segédpapok énekébe, mert hogy ő olyan igen sokkal jobban tudta az éneket, mint azok. Mikor aztán ezért szobaáristomba csukták, a királyi palota asszonyfertályának egy sötét, arasznyi ablakos lomtárába, felkúszott a sima falon, mint az evet, kemény kis fejével kifúrta a piszkos pergamentet, vállacskaít átnyomkodta az így támadt résen, mint két vonagló kígyócskát, kifordult a lyukon, le a merdek falon, s a királyi istálókig meg sem állt. Annak a küszöbén szeretett a legjobban üldögelni, az öreg Dancs apó mellett, merthogy Dancs apó ott szokta fényesíteni Piroska királyi apjának lószerszámát, s miközben a küszöbön üldögélve az ezüst csatokat tisztogatta, ez a Dancs apó igen csodálatos szépeket hazudott.

Hogy hogyan volt, mikor az ő apjaura még csak ekkora volt, mint a kutyakom, osztán mégis szőrin ülte meg a lovat.

— Lehetett vagy öt éves, hajja, de mán magasabb volt, mint kisasszonyunk most, osztán Édesanyja, a felséges királyné, Öreg Isten nyugosztalja, — e még Lengyelben vót, hajja-e? — elment a templomba. De a potyolat selyem keszkenőjét, amékkal az imádkozó két szép kezét le szokta vót borítani, hogy ne tartsák hívásognak, hogy ország-világ láttára, nyilván imádkozik, mert azt igaz keresztyénnek, még a templomban is titkon kell művelnie, hajja-e, — nohát, mondom, otthon felejtötte. Oszt a Kisasszonynak az édesapja a Ládíszló gyerek, csak kapja a potyolatkeszkenőt, felszökken a nyergeletlen ménló hátára, hogy viszi ü a felséges édesanyja után...

— Én is tudok szőrin lovagolni! — kiáltott közbe a kislány.

— No, nono, — az öreg megcsóválta két varkocsa fonott hajú fehér fejét, s mondta szánalommal vegyes szeretettel:

— A kisasszony csak leány!

— Nem vagyok én!... nem vagyok én olyan, mint a többi leány. Nem hiszi? Erisszen az apám legvadabb ménjéhez Dancs apó!

— Nono, hiszen még a törpe besenyő lovacskájától is eltiltotta édesapja, miolta a kisasszony nem visel hasított rokolyát, meg hogy... meg mivel, hiába intöttem, a patakon csak átalugratott.

A leányka indulatosat toppantott;

— Ó, hogy a süly essen belé, minden fehér nép rokolyába, meg asszonyházba, meg, — tudja-é, hogy most is áristomból szö-kék ki, osztán, ha valaki, valahogyan vissza nem emel a likig, azt sem tudom, hogyan bújjak vissza? Engemet örökkön fen-yi-tenek, Dancs apó! Azér mert lány vagyok. Pedig nem is vagyok én az. Nem bizony. Tudja-é, hogy én már ministráltam is?

— Nono, — mondta az öreg megrettenve, s hogy fényesebb legyen, odaköpi egyet az ezüst kengyelre, — osztán vajjon nin-csen ez hazugság nélkül?

— Nincs! — mondta a gyermek gyanútlanul. Két térdét maga alá húzta, rákönyökölt öregesen és mesélni kezdett éppen úgy, ahogy Dancs apó szokta, vagy akármelyik bölcs férfiú:

— Tudja, van a Szentegyházban az Oltár alatt egy nagy fene kő. Nem akárki tudja azt felemelni, csak én, meg apám uram. De mi is csak pontosan csütörtök éjjel, péntekre virradó-lag, mikor már a kokas elsőt kukorétt. Tud apám uram egy ké-melő imamondást. Én is tudom, de hajja, magának ezt nem mondhatom el. A kü alatt vagyon egy igen igen mély lajtorja, s mikor mi ketten — én, meg apámuram leszállunk, hát találunk ott, hajja-e, egy nagy földalatti templomot.

— A van, legyintett az öreg. — Hogyne vóna? Oda temetik a felséges királyi családot.

— Nem olyan, — kiáltott közbe a kislány ingerülten, — nem-csak olyan. Igazi, valóságos, földalatti templom. Annak a köze-pén egy nagy karosszék. Akkora üvegharang borul arra, hogy ükapámat nem nyomja le ültében. Mert az ott ül a karosszékben, tisztára úgy, mintha kúvé vált volna.

— A kússasszony ükapja? Oszť melyik, megkövetöm?

— Háát... aki még apámuram ükapja ükapjának is ük+apja vót.

— Árpád apánk lönne? Megkövetöm, ű nem itt vagyon el-temetve.

— Még annak is az ükapja...

— Ügyekur, ki isten is vót a régi hit szörint?

— Dancs apó azt nem tudhatja, hogy kicsoda. Azt csak apám-uram tudja, meg én. Mert mi beszéltünk is vele. Az ám. De előbb imádkozunk Jézuskához, apám mondja a szentmisét a föld alatt, én ministrálok neki...

— Füstölővel a keziben leányocska létire?

— Azt nem lehet csak úgy elmondani, hogy hogy. Az csu-pádon csupa nagy titok. Tiszta korom setét van ott, hajja mi-kor kezdődik. Addig kell, hogy mondja apám a titkos imaszava-kat a földalatti Jézuskához, amíg az üvegharang el nem kezd fényelni!

— Fénylik? Oszťan meg is szólal?

— Jaj, de értelmetlen ember maga, Dancs apó! Meg hát!

— Hát nyelve es van annak az üvegharangnak?

— Hogy vóna, mikor legöregebb öregapám ül benne tiszta arany palástban...

— Oszťan a kisasszony hogyan ministrál neki?

— Hogyan? — A gyermek bosszús zavarral nézett körül, az-tán a következő pillanatban felugrott.

A palota ablakán a lengyel nevelő asszonyság hajlott ki és kétségbe esetten kiabálta Piroska nevét.

Mikor a kinyomott pergamentet felfedezték, jöttek is már érte, percek múlva a nevelő asszonyságok között ült a szökevény.

Nem érzett semmi büntudatot. Száját göggel összeharapta, korholásra, faggatásra percekig nem felelt, s csak nagy későre jegyezte meg:

— Hazudhatnám, hogy csemegét vittem a lovacskámnak. Azt biztosan elhinnétek, mert hazugság volna. Hamis embereknek nem szabad megmondani az igazat, mert azok csak a hazugságot hiszik igaznak.

A Frajla, akit még Szászországból hozott volt magával a megboldogult Adelhaid királyné, úgy felháborodott ezen a sértésen, hogy szaggaftni kezdte a köntösét.

Hamis ember ő! Aki szíve vérét adja, ezért az anyátlan árvaért!

Tanakodtak, jelentsék-e a királynak a kisleány furcsa macacsságát? A lengyel Zsófi néne még az öreg Richezát, a király édesanyját ajnározta vót, s ha a műveletes beszédben kicsiny is, de bölcs élettapasztalatban ő vala az asszonyságok között a legnagyobb.

Úgy tanácsolta, hogy várjanak még egy kis ideig. Inkább az ellen kell cselekedni, hogy ez a magányos leányka ne lehessen annyit egyedül. Bé ül egymaga a pádimentomos, lépcsős ablakmélyedésbe, térdére fektet egy nagy kapesos könyvet, úgy tesz, mintha olvasná, de a tekintete kitudja hol járhat, lázas, mever csillogással, mert a betűre rá sem néz. Csak úzi az eszét. A kicsi Lánykára, árva csepp hűgára rá sem hederít.

Az kellene, hogy társak, korabeli leányocskák vegyék körül!

Másnapra a királyi vár népéből öt leányocskát szedtek össze és adtak Piroska mellé. Közöttük volt Dancs apó unokája, Ilonka is.

Zsófi hasznos munkára fogta a lányocskákat, fonniok kellett; meg patyolat vászonból szálat húzatott velük és zsubrikolni tanította őket.

Piroska bétűzte az orsót a fejére tekert háromfonatos rézveres hajába, a varrótüvel kiszurkodott a varrószoba pergament ablakára egy nagy latin P betűt, s míg a leányocskák megilletődve királykisasszonyi felséges személyétől, félénk kuncogások közepette, szorgalmasan fonogattak, öltögettek, a királyleány előbök telepedett és mesélt:

Öt folytatta, ahol Dancs apónak abbahagyta:

— ... öreg ükapám, aki a világító üvegharangban ül a főd alatt, azt mondotta, hogy a másvilágon a leányoknak is éppen olyan tisztességük van, mint a legényeknek, meg még sokkal nagyobb, osztán, ha én is oda kerülök majd, tudjátok-e, mi lesz ottan én belülem?

A leányocskák elképedve dugták össze a fejüket. Egy kicsi, középszőkének a nyála is elcsöppent ámulatában. Ajtónálló Miklós Ilma nevezetű leányocskája pukkadozva felnevetett a furcsaság hallatán, s Dancs Ilonkája bátoran megkérdezte:

— Te hótakkal beszéltél, azt állítod?

Mire Piroska csak lenézően felhúzta a vállát, aztán lassan felállt és arcán a megvetés és bosszúság indulatával, hogy lám, ennek a sok butának hiába beszél, ezeknek úgy kell valamit megmagyarázni, hogy hallják, lássák, értsék. Huhogó hangon, ahogy gyermekek utánozzák a képzelt kísértetet, felkiáltott:

— Ideee haallgass Piroskaaa!

— Jézusmárja! — sikoltott a kis kövér szőke, — végem neköm!

— Één ki nyilatkozttatooom nekőöd, — huhogta tovább a kísértetet játszó királylány, de mire tovább játszhatta volna, hogy mit nyilatkoztatott ki neki az öregapja, a leányocskák már felugráltak, s szaladtak ahányan voltak, annyi felé, eszök nélkül. Még a bátor Danes Ilonka is hazarohant.

S másnap reggel őt anya panasozta kétségbe esetten, hogy tán az ő leányát megrontották. Egyik egész éjjel lázasan kiabált. A másik nem akart lefeküdni, mondván, hogy fél elaludni, mert akkor a Piroska öregapja érte jó, megfogja, és béborítja magával a fénylő üvegharang alá.

Zsófi néne meghallgatta a panaszokat, nem szólt egy szót sem, csak befordult a hálókamarájába, letérdepelt Szent Szűz Anya képe alá, az imazsámolykára, elémondott két miatyánkot, három angyali üdvözlét, keresztet vetett, lehúzogatta rokolyálya szélét, két ujjával megtörölte illedelmesen a szája szélét, aztán megparancsolta ajtónálló Miklósnak, hogy fontos dologban jelentse csekély személyét felséges király urunknak.

— Elibem állj ide, a térdem elé! — parancsolta a királyi apa és előrehajolt a mázsás súlyú faragott karosszékekben.

Piroska szipogott.

— Ne félj Piroskám, csak bátran felelj, akármit kérdezek. Egyszer elvittelek volt tégedet szegény édesanyád sírjához a földalatti kápolnába. Így volt?

A gyermek bólintott.

— Letérdepeltünk, együtt imádkoztunk, igaz?

— Nem! — mondta a gyermek. — Én nem imádkoztam. Én néztem apámuramat, hogy mit mivel?

— És mit miveltem? — Kérdezte a király megütődve.

— Olyan vót, — mondta a gyermek, — mintha fátýol ereszkedett vóna a szeme elé.

Az özvegy király lehajtotta a fejét, szemét eltakarta rubintgyűrűs kezével, sokára szólt:

— Bizonyára sirattam édesanyádat, — sóhajtott, — nem szégyenlem kicsi lányom bevallani.

— Nem a, — mondta a gyermek, — nem sírt, higgye meg. Inkább igen nézett, azon a fátýolon át, mert látott valamit. Én is akartam vóna látni, amit apámuram lát.

A király meglepődve felegyenesedett.

— Mit beszélsz fiam?

— Ugye anyámat látta? — kérdezte a gyermek megremegve. Kicsit összeborzongva közelebb hajolt:

— Mer én úgy láttam, hogy apámuram ötöt látja, ott ahun most van, szegény.

A király megrezzent erre a beszédre, fölállt, lelépett a karosszék lépcsőjéről és hosszú lépteivel az ablak mélyedéséig sietett.

A gyermek utána fordult:

— Ne tessék megmondani Zsófi nénőnek, mer megbüntet, osztán a tetejébe még rosszféle hazugnak nevez.

Pillanatokig állt háttal a gyermeknek az ablak előtt. Karját összefonta. Csak sokára fordult meg, összevont szemöldökkel, szomorúan.

— Hazudni sohasem szabad, fiam.

— Aki tud, annak szabad, édesapám. Azér szidnak-vernek engem, mert én nem tudok.

A király felemelte a hangját.

— Semmiféle üvegharang, ősbálvány nincsen odalenn, s te azt mesélted. Azt hazudod, hogy a rémülettől aludni sem tudnak a játszó pajtásaid. Meg kell, hogy büntesselek. Van a földalatti kápolnában üvegharang alatt álló, pogány ősbálvány? Van, vagy nincsen? Felelj nekem!

Piroska elbiggyesztette a száját:

— Ugy, hogy ezzel a kezemmel megfogjam, s akár le is törjek belőle egy darabot, oszt megmutassam annak a tátott szájú Ilmácskának, úgy?

— Ugy.

— Ugy ninc. Mert az Ilmácska vak.

— Vak! Ejnye Piroska, hogyan volna vak? Nekem is, szemtől szembe is képtelen meséket hazudsz?

A gyermek arca sírósra csavarodott.

— Felelj! Miért beszélsz olyasmit, ami nem igaz?

— Igaz, bizonyisten igaz, — szepegte a gyermek, aztán egyszerre heves sírásra fakadt, — csak nem lehet megfogni. Apámuram is tudja ezt, csak nem akarja nekem megvallani, mert én, mert én — nem vagyok fiú!!

— Micsoda? — A királyn megfogta a gyermek vállát. — Emeld fel az arcodat, nézz a szemem közé, ne sírj, bizonyára sok szóbeszédet hallottál, róla, hogy mennyi bánatunk volt eleinte: nincsen fiunk, dehát ez már elmúlt. Ebben megnyugodtam. Isten akarata, hogy véremből sarjadt utódom ne legyen. Régen nem beszél erről már senki sem. Miért bánkódoz azon, hogy nem vagy fiú? A leányocskáknak is erről meséltél, Dancs apónak azt füllentetted..

— Ki ne mondja! — kiáltott közbe a gyermek, — ki ne mondja, hogy az nem igaz. Mert igaz. Mert igaz, az a legnagyobb igaz. Nem úgy, hogy fogjam a kezemmel, meglóbáljam, megszagoljam az orrommal, — hanem igazi igazból, mindig, mindig én minisztrálok apámuramnak. Csak nem akarja bevallani. Pedig tudja! Ugye tudja?

A király elfehéredett. Remegett a szíve, egy biztos, furcsa sejtelemről, de lázasan tiltakozott e sejtelem ellen az agya. A világ azt fogja mondani, hogy Piroska beteg. Démonok szállták meg, szegény kis fejét. A világnak nem szabad tudomást vennie róla, hogy ezt a gyermeket belső látás fogta meg.

— Én nem vagyok pap, — mondta komoran, nem áldozok két szín alatt keresztény pap módján. Nem áldozok pogány ősbálvá-

nyok előtt sem, mint a régi táltos királyok. Keresztyén király vagyok, közönséges földi halandó, Isten...

— Ne féljen, — vágott közbe a gyermek, — Isten tudja és én többet nem árulom el soha senkinek apám uramat.

— Ne féljek? — A király ledobta magát karosszékébe. — Mitől, vagy kitől ne féljek, Piroska? — így szólt, s borzongva gondolt régen elfelejtett mesékre, babonákra. Egykor, valaha, voltak belső látással megvert táltosleányok, boszorkányok... — Apácák nevelésére kell bíznom! — Határozta el hirtelen.

— Tőlem ne féljen, — mondta a gyermek — csak Zsófi néne hiszi, hogy én bolondos vagyok, mondta is, mikor azt hitte, aluszom: „Nagy ijedtség érte vót a szegény, boldogult királynét, mikor Piroskával várandós vót, hogy elragadták vót a nagy bőrkocsival a lovak, tán attól ilyen esze fordult a gyermek.“ Meg azt is mondta: „Ha én a királynak vónék bédugnám ezt a gyermeket a kalastrumba. Majd ott megtanítanak, hogy a leányocskák nem szoktak ministrálni.“ Bédug apámuram a kalastrumba, igen?

A király, mert éppen erről gondolkodott, amit a gyermek most kimondott, végül is felnevetett:

— Te kicsi táltos! Na, jőjj ide! Határozz magad, hogy mi legyen veled?

A gyermek gondterhesen megcsóválta a fejét:

— Ugy is az leszen, apámuram, ami már van.

— S mi van? Mondd elé!

— De nem ver meg?

— Nem én!

— Nem szégyelli?

— Hát szégyelleni való!

— Mondja, hogy nem szégyelli?

— Jó, mondom.

— Nem fél?

— Félek, — nevetett a király, — de csak elviselem valahogy.

— Ne féljen, — mondta a gyermek, — csak tudja! S vallja meg nekem, hogy elismeri. Osztán akkor, soha többet nem mondom. Jó, legyen az öregek szava szerint: nem hazudom többet senkinek! Osztán ne búsuljon miatta, mert ha akarja, elmegyek apácának is, de ha akarná, akár fiú is lehetnék én, mert én vagyok az apámuram igazi utódja. No kimondtam, s ez az igaz.

A király ölbekapta a gyermeket, kétszer egymásután megcsókolta a homlokát. Piroska hevesen átfogta mind a két karjával azt a szépséges, puha, aranybarna hajú fejét László királynak. Így maradtak néhány pillanatig, de akkor a király, mint egy álomból ébredt volna, megrázkódott, leányát hirtelen a földre állította.

— Nincsen anyád, — mondta, — s nekem országos gondok nyomják a vállamat. Nem tudlak magam nevelni.

A gyermek sóhajtott.

— Jó, jó, — mondta, — ezt Zsófi néne előtt tessék mondani, — mi ketten nem kell, hogy ilyeneket mondjunk egymásnak.

A király felnevetett.

— Soha?

— Soha! — felelte komolyan a gyermek.

— És, ha távolleszek tőled?

A gyermek legyintett:

— Azt hiszi, nem tudom, hogy édesanyámmal mindörökké beszélgetni szokott? Pedig ő olyan távol van, hogy már meg is holt.

Megfogta a leánykának mind a két kezét:

— Tudod, te, hogy én most mit gondolok?

— Tudom. Bé megyek a kalastrumba.

— Igen. De később úgy gondoltam, férjhez adlak, ha felnőssz.

— Akkor uram leszen.

— Szent asszonyok fognak nevelni, s majdan hitvesed.

— Ha igaziak lesznek, — felelte a gyermek, s felkiáltott: — Te igazi vagy, apámuram, minden emberek közül, csak te vagy igazi!

— Szeretnék, — vallotta a király, de restelkedve elhallgatott.

A gyermek titokzatos mosollyal szájára tette az ujját. Egy-másra néztek szótlanul. Ugy érezték: egyet látnak e pillanatban. Többé egyikük sem szólt. Ajtónálló Miklós halk kopogtatására rezzenek fel. Zsófi néne várta odakünt a bűnöst, hogy végrehajtsa rajta a kiszabott büntetést.

— Aristom? — kérdezte lelkendezve, mert a gyermek nem felelt, csak ment előre engedelmesen. Diadallal csukta rá a lomtár ajtaját.

A király pedig leballagott a királyné sírjához. Mióta özvegy lett, — fogadalom nélkül ugyan, de határozott belső tiltakozás miatt, — nem érintett máig asszonyt soha. Most hosszasan könyörgött Istenhez a sír előtt és kérlelé Öt, hogy igazat látó, táltos leánykáját áldja meg, igazítsa és szentelje meg, s fogalmat tőn, hogy soha haláláig asszony személlyel, ha természete követelné, akkor sem él, s kéri a Szűz Anyát, hogyha ez a megtartóztatás erőfeszítésbe kerül, fogadja el azt egy olyan leánygyermek lelkének tisztaságáért, aki, mint a szentek, nem fiú, s nem leány...

— Én nem tudom, hogyan, én nem tudom, miben, — imádkozta a király, — Te látod, Istenem, lehet-e nekem, testi-lelki utódom egy leány?

Piroska dalolva pörgette az orsót az áristomban, és a patyolatból újjnyi szélesen húzva ki a szálakat szépséges kendőt zsubrikolt.

És Piroska utóda lőn László királynak. Nem a trónon, ahol nem ültek ez időben asszony-uralkodók. Hanem a Szentek — galériájában, ahová „Iréne“-néven szólította el őt Az, aki a kortársak imáira, róla szóló bizonyágtevéseire és szentté könyörgésére, — Ament felelt.

MAI FRANCIA KÖLTŐK

A hat költő, akinek verseiből itt néhányat bemutatunk, a legújabb francia líra két nemzedékét képviseli: azt a két generációt, amely a Claudelé, Apollinaire-é, Valéry után következett. A legidősebb, Jules Supervielle 1884-ben született; Pierre Jean Jouve 1887-ben, Paul Éluard 1895-ben, Henri Michaux 1899-ben, Patrice de la Tour du Pin 1913-ban, Pierre Emmanuel 1916-ban. Pályájukban és művükben az utolsó fél század francia költészetének története tükröződik.

Ez a történet két háború közé esik; első döntő ténye — és bizonyos értelemben az új líra bölcsője — az első világháború; első tüneménye a szürrealizmus. Nem mintha régebbi hatások nem érvényesültek volna egyik-másik költő korai kötetében: Jouve-nál elsősorban Jules Romainsé és az unanizmusé, Supervielle-nél a belső világ finom rezdüléseit kifejező Toulet-é; kétségtelen azonban, hogy az irodalomtörténet alig ismer költőnemzedéket, mely olyan egysapásra találta volna meg a saját hangját, mint az 1915-25 közt föllépő. „Mindenképpen spontán generációnak látszik — írja René Bertelé — Reverdy, Éluard, Tzara, Aragon, Soupault, Desnos, Prévert, Crevel jóformán egyszerre eszmél tónusára, kiki a maga regiszterében“.

Érthető ez: a réginek semmiféle tekintélye nincs előttük. A múlt, a hagyomány, a világ fönnálló rendje szemük előtt omlik össze a háborúban. Semmi közösséget nem vállalnak vele; még paradványait is le akarják rombolni — ez a dadaizmus programja — s helyén valami sosemlátott, valóban őszinte, vadonatúj világot akarnak megidézni, elővarázsolni, teremteni, eddig még föltáratlan forrásokból: álomból, tudattalanból, révületből, a freudista és svájci lélekbúvár iskola által fölfedezett lelki rétegekből — és ez a szürrealizmus.

Mindebben természetesen sok őszinteség mellett sok a humor is; hajdani szürrealista manifestációk fényképei a mai szemlélőben sokszor inkább eszelősök gyülekezetének, mint forradalmi költői iskolának a benyomását keltik. Lázás kamaszkor volt ez s a legjobb tehetségek ki is láboltak belőle — Éluard, Aragon például; a szürrealizmus mint „iskola“ és mint „tudomány“ (mert annak becsvágyaival jelentkezett) megszűnt, „megbukott“ — mint mondják; de maga a szürrealizmus mégis győzött és eltörülhetetlen nyomokat hagyott a költői szemléletben és kifejezésben. Ezt a hatást is, a szürrealizmus útját is Éluard lírája illusztrálja a legszebben. Nála ez az út a „romantikus“ szürrealizmusból a humanista realizmusig ível: egy szürrealizmusban fölfrissült, annak minden értékét fölszívó realizmusig.

A szürrealizmus „iskola“ volt, de igénye mintegy „a levegőben volt“, függetlenül minden szervezkedéstől és iskolától: ezt Henri Michaux példázza a legszemléletesebben. Soha sehová nem tartozott, függetlenül járta — és törte — útját, s elméletek és manifestumokban lefektetett programmok nélkül is nagyjában ugyanazokra az eredményekre jutott, mint a szürrealizmus, melyvel pedig sem baráti, sem elvi kapcsolatai nem voltak.

A két háború közti második nemzedéket — akárcsak angol társaikat, egy Barkert, Treece-t — az „apokalipszis” jellemzi: a világ végítéleti látomása és ennek a készülő, majd kitörő végítéletnek a hangulata, pszichózisa. Emmanuel, mesterének, Jouve-nak¹ a példájára és hatása alatt, szemét az eljövendő eseményekre, „avènement”-ra függeszti s annak látomásait vetíti elénk hatalmas képekben és hatalmas — sajnos nem egyszer bombasztikus — hangerővel. Patrice de la Tour du Pin pedig a jelen vízióit elutasítva építi föl gyerekkori emlékeiből „külön világát”, költészete nagyszabású (de kissé nehezen áttekinthető és túlságosan magánjellegű) „summáját”, s ezen át akar, megkerülve a kort, kapcsolatot találni az elemi tényekkel, „az idő forrásaival”.
(r. gy.)

Jules Supervielle:

AZ IDŐTLEN ERDŐBEN

*Az időtlen erdőben
Egy nagy-nagy fát kívágnak.
A helyén szálfá-forma
Függélyes úr remeg
A ledőlt törzs felett.*

*Keresd, keresd, madár,
S addig keresd a fészked
Helyét, e szép sudár
Emlékben, míg susog.*

A TISZTASÁG RÓZSÁJA

*A tisztaság rózsája ez a kisedg;
Mi közük hozzá a gyönyöreinknek?
S kellett, hogy az érzékek dühe forrón
Az ártaflanság teljébe omoljon?*

*Eztán ebben a friss testben lakik
S itt vívja vágyunk titka harcait?
Bevette bátran egy-rohamra lelkünk,
S im egy bölcső vendége lett szerelmünk.*

*Öklöcskék, kurta combok, domború
Kis has, amely még jóindulatú;
Míg mi csak állunk s nézzük, hogy ragyog
E nyíltan is jól megőrzött titok.*

¹ Pierre Jean Jouve-ról: „A lelki harc költője”, Vigilia 1952 február.

A CSERJE

*Ha nincs mit mondanom már a világon,
Lám, a szívemben egy új cserje sarjad;
Nézem, s bár szépnek csöppet sem találom,
Végül mégiscsak rá kell mosolyogjak.*

*„Honnan jöttél és mit tehetek érted?
Örök a jövés-menés, ahol élek,
S ahol te élsz, ott célhoz érnek egyre;
Mégis, hangoljuk partjainkat egybe.*

*Kisded bokor, költészet gyermeke,
Jól választott zöldeddel jöjj ide,
S ha körüléd már semmi jó se vár rég,
Mért ne próbáld meg, hogy külön világ légy?*

*Hatvan évemmel, noha nem tudom,
Sikerül-e, én most próbálkozom,
Míg te jól rejtett, éltető erőddel
Lábújjhegyen bűvölöd a jövőt el.“*

EGY PÁLMA SZÜLETÉSE

*Láthatatlan, de súlyos ez a lélek,
A mélyén pálma lenne valami,
Szép sóhaj ível, sürgős büszkeségek
Lobbannak és nem szűnnek rajzani;
Nem rejtőzhetik tovább ez az orca,
Valóságába lendül át a vágy,
S terét betöltve, léttől ittasodva
Magasba szökni lásd a pálmafát.
A törzse szép sudár, a levelek
Dús bokkrétája tele tiszta fénnel,
S ő, kapaszkodva falánk gyökerével,
Merészségétől még mindig remeg;
Míg egy madár, hogy igazolja létét,
Lombjába rakja boldogsága fészket.*

Pierre Jean Jouve:

VALÓDI TEST

*Üdvözlégység valódi istentest. Üdvözlégység Ragyogó
Sírnak elzalogolva születő, valódi húsból alkotott
Test, jóságtól és hústól csillogó
Üdvözlégység csupa-nap test!
Istenség, boltozatos válllaiddal,
Újszülött s máris lépkedő, üdvözlégység csupa-szépség,
Irgalom teste, hallatlan kemény
A hurkoknak és töviseknek,*

*Üdvözlégység valódi istentest, könnyekig elkápráztató
Aki újraszületsz, üdvözlégység valódi emberi test
Kit a hármasszellem szült szeretetből.*

*Szívem esztelen tájainak tanúja
Tökéletes szüztől született s megszületett
Mert kezét Isten a mellére tette
És megszületett
Ember vagy, ideg, kin, s ivar,
Hogy átvonulj a fájdalom fönséges folyosóján
Halott oldalad átveretett bizonyságul
S a sötét és külső fellegre belőle
Vér és víz csordult.*

*Oldaladon tűnődve nyílik az ajk
A férfiseb ajka s rajta ajka
A bűnös lánynak
Akinek haja hosszú heves szerelemmel ígéz;
Zölde a lábad, szétesni kész már mint a rózsza
Ő megcsókolja a lábad
Égeti, majd elemészti szerelme az égnek
S ráomlik a külső fellegre, kicsordul
A vér s a víz mert megszületett.*

*Ha majd a halál langyos ágyán fekszünk
És minden díszünk elvételük műveinkkel
És minden tájék szerteomlik
És elfeketül minden ég és minden könyvet tűzre vetnek
S mi fönségesen közeledünk önmagunkhoz,
Ha eldobjuk végső virágainkat
S lelkünk ölén a csillagok értelme megvilágosul majd,
Mosolyogj ránk s ajándékozz meg tested mosolyával
Engedd, hogy téged izleljünk meg elsőnek majd a halál napján
A nászt ülők nagy nyugalmanak napja az,
A világ boldog, a tékozlók békélten hazatérnek.*

Paul Éluar d:

V E R S E K

*A nevetés házának tetején
Szárnyába nevet egy madár.
Oly könnyű a világ,
Hogy nincs is a helyén már
S olyan vidám,
Hogy nem hiányzik neki semmi.*

*Szemeddel változom miként a holddal,
Hol ólomból vagyok, hol pedig tele tollal,
Titkos fekete víz, amely magába zár,
Vagy hajad erdejében röpke diadalod.*

*Mindig kitér előle, hogy meghalljon, megértsen,
Nevet, hogy rejtse rettegését önmagától.
Mindig az éjszaka boltívei alatt járt,
S amerre elhaladt,
Csupa szilánk és törmelék
Nyoma maradt utána.*

EGY SÍRRA

*Testvéreim, a legjobb emberek
Vagyunk mi, nő versem mentén az élet,
Kemény munkánk mentében egyre nő,
Lebirjuk a halált ha összetartunk.*

*A földön a fájdalom volt az úr,
Nem adott nekünk békét semmi jószág,
Semmi szépség nem kárpótolt a kínért,
Méltóságát nem ismertük napunknak.*

*Szerettük egymást s nem tudtuk miért,
Ma tudjátok már és itt vagytok im
Verseim előtt, mult sorsunk előtt,
Mint örömöktől terhes öl előtt.*

*Bosszúm betelt: ot, lüktet a szavam
Hangotokban, szemetek bogarában,
Győztes vagyok, fölszabadult az álmom,
A fiainknak terem majd a nyár*

S nem hordták érte a tél rongyait.

SZIRT A VIZBEN

*Mint egy madár egy címerpajzsban állva,
Orkán lakója egy sötét kalitban,
Mint kivont kard egy háló közepén,
Mint roppant viszonzatlan szerelem,*

*Igent mondok, igent s a nem a győztes,
S minden kép ha fölülrik csupa szégyen,
Nem vagyok gyáva mégis rab vagyok,
Szerelmemben csak egy holtat szerettem*

Henri Michaux:

A HALÁL ÚTJÁN

A Halál útján

Anyám egy jégmezőbe ütközött;

Beszélni akart,

De már késő volt,

Nagy vatta-jégmezőbe ütközött.

Ráknézett, testvéremre és reám,

Utána sírt.

*Azt mondtuk neki — valóban képtelen hazugság —
hogy megértettük a dolgot.*

*Ő akkor elmosolyodott, azzal az egészen kislányos
mosollyal,*

Aki valóban ő volt,

Olyan kedves mosoly, hogy szinte pajzán;

Aztán elnyelte a Homály.

ÉLETEM

Nélkülem méggy el, életem.

Tovagurulsz,

S én várok még, mielőtt egyet lépek.

Máshová viszed át a harcot.

Igy szöksz meg tőlem.

Sosem követlek.

Nem látok tisztán ajánlataidban.

Azt a keveset, amit akarok, sosem hozod meg.

E hiány miatt van, hogy olyan sokra vágyom.

Sok mindenre, majdnem a végtelenre...

A kevésért, ami hiányzik, és amit soha nem hozol meg.

Patrice de la Tour du Pin:

A KÖLTŐ

Ment, s körülötte, mint a halak sóhaja,

Fényesen csillogó buborékok lebegtek;

Egy ilyen csillagot választott éjszaka,

Szelid lélekzetén legalább szendereghet.

Mindenségét ilyen bolygókkal lepte be,

Visszfényükön s a szél redőin játszva játszott,

És így formálta át titkos lehellete

Szerint a lomha, már nem gyermeki világot.

Nem volt varázslat ez: ez volt az élete.

Azóta, mint a nyáj, egy téli est derengő

Derébe csendesesen, úgy enyészik bele,

S nem bánja: haljon el másutt a furcsa felhő.

A LEGSZEBB JÁTÉK

*Tizenkét kisfiú karját csapkodva játszott,
Úgy, mintha szárnya volna;
Élvezték vígan e mozgalmas csacsiságot,
Mikor a legszebb etrepült...*

Pierre Emmanuel:

NE VÁDOLJ

*Ne vádold senkit hogy idevaló, ne vádold érte ha máshová.
Sokféle a rendeltetésünk és évszakjaink keresztezik egymást.
Kit nyáron megdermeszt a dér, az télen borostyánt virágozik.
Ki a halál felé hanyatlik, bölcsőjéhez is visszatér.
Ki ülve marad küszöbén, úton jár a hágók szelében.
Ez itt megy és megáll; az amott árokba gurul
És tejfolyamon ébred, kék szársa-csónakon.
Kinek a tavalyi vetés tarlója töri föl a talpát,
Vállát már a jövő nyár kalásza simogatja.*

TUDD MEG

*Tudd meg, mért oly nehéz a föld. Akárki vagy —
Add vissza néki bár porod, alighogy éltél —
Egy sorssal súlyosabb terhet visz tőle útján.
Mert nincs oly emberi sóhaj, mit föl ne fogna
S meg ne dermesztene a kő. Testvér, vigyázz,
Hogy melyet hanyagon odébbbrugsz, meg ne sértse
Gőgöd a kavicsot. Igen, ki tudja, nem
Bírád-e ő — vagy az, mellyel gyerekkorodban
A tenger közönyös kéklő tükrén kacásztál,
S mely, ha már nem leszel, elszórva s fölmerülve
Megint, más föld alá mulandó életekben,
Mind azt álmodja csak, hogy madár a kezében.*

Rónay György fordításai

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

A genovai San Giorgio-palota fogadótermében nem minden-napi ünnepség volt március 8-án. Érdekes volt már a külső-sei miatt, mert csak Velence és Genova városi hatóságai vet-tek részt rajta, ők azonban tel-jes hivatali díszben, saját váro-suk zászlója mögött. Ha pedig tudjuk, hogy *Marco Polo* szüle-tésének hetedik centenáriumát ünnepelték meg, akkor meg kü-lönösen érdekes ez a hely és maga az együttes. Ennek a pa-lotának egyik kamrája szolgált hajdan *Marco Polónak* börtö-nül, s aki bebörtönözte, Genova városa volt. Igazságtalanságot ugyan nem követett el Genova, mert javában háborúban állott akkor Velencével és flottája *Marco Polót* 1298-ban egy velen-cei hadihajóval, mint annak pa-rancsnokát fogta el. Kérdezhet-nők azonban: miért nem inkább Velence rendezte az ünnepsé-get? Végére is *Marco Polo* ott született és ott is halt meg. Igen, de amivel *Marco Polo* megörökítette nevét a történe-lemben: az úti emlékeit és fel-jegyzéseit éppen a genovai fog-ságban szedhette rendbe és mondhatta tollba fogolytársá-nak, a pisai Rusticianónak. S ki tudja, lett volna-e rá egyál-talán módja abban a kalandos világban, ha Genova a négy fal csöndjében irodalmi tevékeny-ségre nem kárhozhatja? Genová-nak ezt az érdemét emelte ki Spanio professzor, Velence pol-gármestere is, aki a mostani ünnepségen az egyetlen beszé-dej tartotta.

Bizonyos, hogy *Marco Polo* a középkor legjelentősebb utazója, akinek könyve valóságos kinyi-latkoztatásként hatott az akkori

nyugati világra. Ebből ismerték meg részben először, részben szélesebb körökben Perzsiát, Pamirt, Ceylont, Szumatrát, Ko-kinkinát és főleg Kínát. Nem mintha nem tudtak volna már addig is ezeknek a messzi tér-ségeknek létezéséről, de mindaz, amit addig hallottak felőlük, meglehetősen szétfolyt a legen-da ködében. Voltaképen *Marco Polo* sem fölfedezésként jutott el 1271-ben a Távolkeletre. Apja, Niccolo, és nagybátyja, Matteo, vitték magukkal, akik velencei kereskedők voltak és akkor már üzleti kapcsolatban álltak Kub-lájjal, a mongol nagykánal. Az öregeknek ez már a második ázsiai útjuk volt. De akkor is, amikor először merészkedtek el Kínába, már úttörők nyomdoká-ba léptek. Sőt éppen ezeknek az elődöknek, egy-két bátor hitté-rítőnek köszönhatték ottani szí-vélyes fogadtatásukat. Alig ér-ték el ugyanis a Sárga folyót, Kublaj mindjárt magához hí-vatta őket s még üzenetet is bí-zott rájuk a pápa számára. A második alkalommal a fiatal *Marco* annyira megnyerte a kán tetszését, hogy ez beosztotta a saját kíséretébe. *Marco* nem ke-vesebb, mint 22 évet töltött az uralkodó udvarában, három évig Kiangnan kormányzója is volt, s a hosszú idő alatt kedve szerint utazgatott a birodalom-ban. Akárcsak apja és nagy-bátyja, ő is sok hasznos szolgál-atot tett a kánnak, amellet tapintatosan és rokonszenvesen viselkedett. Amikor 1292-ben mégis búcsút vett a kántól, olyan jó hír maradt utána, hogy honfitársa, Giovanni da Mon-tecervino olasz minorita, aki néhány hónappal később érke-

zett Fukienbe, minden nehézség nélkül letelepedhetett. Ő lett az első hittérítő Kínában, aki már eredményekre is hivatkozhatott, mert 12 évi ott-időzése alatt kereken 6000 embert keresztelt meg.

Kik voltak azonban, akik már a Polo-család előtt megfordultak Kínában? Erről szól egy figyelemreméltó dolgozat, amelynek *Antonino Fugardi* a szerzője. Mellőzve a kudarcha fuladt próbálkozásokat, az első utazó, akinek sikerült behatolnia Ázsia szívébe s aki már tudósított is az ottani népekről és országokról, a ferences Giovanni *del Pian del Carpine* volt. Vele azonban már részletesen foglalkozott *Balanyi György* abban a tanulmányában, amelyet „Piancarpinói János követjárása Nagytatárországban” címmel az idei januári számában közölt folyóiratunk. Ehhez képest új mozzanatot Fugardinál sem találunk.

Fra Giovanni, mint emlékeztetes, 1245 áprilisában indult el Lyonból, hogy IV. Ince pápa megbízásából, annak követeként szélnézzen a messzi Keleten. Áthaladt egész Európán, keresztülvágott az orosz síkságokon s eljutott Batu kán tartományába, amelyek a Káspi és az Aral tótól északra és nyugatra fekédték. Először Saraiban telepedett meg, ahol Batu kán vendégül látta. Tovább haladva 1246 júliusában megérkezett Sira Ordába, a mérhetetlen birodalom nyári fővárosába. Innen már néhány nap alatt elérte Karakorumot, amely a mongol birodalom igazi székvárosa volt. Nagy vigasság és ünnepi hangulat fogadta itt a ferencset, mert a birodalom minden részéből összegyűlt előkelőségek éppen az elhunyt Ogodáj fiának,

Kujuknak koronázására készültek. Fra Giovanni a koronázás után átnyújtotta Kujuknak a pápa levelét és ajándékokkal is kedveskedett neki. A minden mongolok kánja azonban egy vazallus uralkodó hódolatának fogta fel az ajándékokat. Kijelentette: miután Isten azt a feladatot ruházta reá, hogy ő uralkodjék mind a Kelet, mind a Nyugat fölött, kész békességben élni a pápával is, csak ismerje el őt legfőbb parancsolójának. Ugyanakkor meghagyta a kán, hogy Fra Giovanni azonnal forduljon vissza és közölje a pápával ezt az üzenetét. A ferencesnek el kellett tehát hagynia a mongol birodalmat anélkül, hogy bármi célját elérte volna.

Fra Giovanni, mint tudjuk, hazaérkezése után írásba foglalta azokat a gazdag tapasztaltait, amelyeket hosszú utazásán szerzett. Így jött létre a „*Historia Mongolorum*”, a „*Mongolok története*”. Mint Balanyi György is rámutatott tanulmányában, vannak ebben a könyvben történeti és földrajzi utalások, amelyek utóbb tévesnek is bizonyultak, találunk benne állításokat, amelyek nyilván csak a képzelet szüleményei, de ez mind nem rontja a könyvnek azt az értékét, hogy a legrégibb emléke egy olyan utazásnak, amelyet európai ember tett keleti Ázsiában.

A „*Historia Mongolorum*” — állapítja meg Fugardi — nem keltett különösebb visszhangot, de hozzájárult annak a meggyőződésnek terjedéséhez, hogy bármi is egyébként a helyzet, a keresztények bizonyos türelmességnek örvendhetnek a kánok részéről.

Ez a meggyőződés készítette IX. Lajost, a franciák szent királyát is arra, hogy összekötte-

tésbe próbáljon lépni a mongolokkal. Választása egy Andrea *da Longjumu* nevű dömésre esett, akinek sikerült is eljutnia Karakorumba. A dömés tele volt reménységgel és várakozással, mert indulásakor olyan híreket hallott a francia udvarban, hogy a mongol császár keresztény hitre tért. A hír nem volt igaz. Mi több, a császár meg is halt közben, úgy hogy Longjumu csak az özvegyvel beszélhetett, aki ura örökébe lépett. A császárnő röviden végzett a döméssel: mondja meg a franciák királyának, hogy erejétől telően ajánljon fel hűbéradót, ha meg akarja tartani a trónját. Longjumaunak is eredménytelenül kellett visszatérnie. Azt azonban ő is megerősítette, hogy a mongolok nem bántják az európai utasokat és általában barátságosak irányukban.

Igy történt azután, hogy amikor IX. Lajoshoz újabb hír érkezett egy magasrangú mongol méltóság megkeresztelkedéséről, a király megint csak útnak indított két ferences testvért a mongol birodalomba. Az egyik Guglielmo *da Rubruk*, a másik Bartolomeo *da Cremona* volt. A hír ezúttal is valótlannak bizonyult, alkalmat adott azonban arra, hogy legalább is Fra Guglielmo eljusson Karakorumba. Az új kán, Mangu, maga elé is bocsátotta a barátot, aki mindjárt engedélyt kért tőle az evangélium hirdetésére. A kán megtagadta az engedélyt és csak abba egyezett bele, hogy Fra Guglielmo az udvar jelenlétében nyilvános vitát rendezzen. Végeredményben tehát IX. Lajos újabb küldöttje is üres kézzel térhetett haza. Annál gazdagabb lett azonban a sikertelen vállalkozás tudományos gyümölcse. Guglielmo *da Rub-*

ruk klastroma csendjében összeállította útleírását, amelyet ma is kivételes értékűnek mondanak a földrajz művelői. Általános vélemény, hogy tudományos szempontból ez a legfontosabb középkori emlék az ázsiai világrészről. A megtekintett tájakat, különösen a volgai síkságot, a Káspi-tó környékét, az Altai hegységet, főleg pedig az ottani népek jellegzetességeit és szokásait olyan pontosan és megbízhatóan írta le Rubruk, hogy teljesítményén ma is csodálkozhatunk.

Fra Guglielmo beszámolóját kevés kortársa olvashatta, Fugardi azonban bizonyosra veszi, hogy Marco Polo apja és nagybátyja is e kevesekhez tartozott. Ők ugyanis, amikor néhány évvel később először vágtak neki a Távolkeletnek, pontosan azon az útvonalon haladtak, mint amelyet Fra Guglielmo írt le. Ki lehet mutatni egyébként, hogy maga Marco Polo is forgatta elődjének könyvét. Az azután már csak az időpontok érdekes találkozása, hogy Fra Guglielmo éppen abban az esztendőben érkezett Karakorumba, amelyben a nagy velencei utazó született: hétszáz évvel ezelőtt, 1254-ben.

•

Magam is dohányos lévén, ugyancsak felfigyeltem azokra a hírekre, amelyek szerint angolszász kutatók bizonyították vélik az oksági összefüggést a mind gyakoribb tüdőrák és a dohányzás között. Kapva-kaptam tehát a svájci *Hedi Fritz-Niggli* írásán, amely a kérdéssel foglalkozik.

A legelső, amit megtudunk ebből, hogy a tüdőrák, amely régebben igen ritka betegség volt, ma már nemcsak az angol-

szász országokban, de az egész világon nyugtalanító módon terjed. Még Sváje sem kivétel alóla. Míg a század elején csak elvétve észleltek rákot a tüdőben, 1931 és 1941 között már Svájcban is minden ötödik férfinél, aki rákban hunyt el, a tüdőben volt a góc, ma pedig a tüdőrák mindjárt a gyomorrák után, második helyen következik. Nőknél a gyomorrák után a mell- és méhrák a leggyakoribb s a tüdőrák e pillanatban csupán a tizedik helyen áll, emelkedését azonban náluk is meg lehet állapítani.

A tüdőráknak ez az általános előretörése annál különösebb, mert a rák minden egyéb változata — ellentétben a közfelfogással — inkább csökkenő irányzatot mutat. Ami például Svájcot illeti, *Schinz, Rosin és Senti* statisztikai vizsgálataiból világosan kitűnik, hogy bár a rákhalalozások száma a századforduló óta folyvást növekszik, ennek okát az élettartam állandó hosszabbodásában kell keresni. Nem az azonoskorúak rák-kockázata fokozódik, hanem egyszerűen több az öreg ember, aki koránál fogva hajlamos a rákra. A multhoz viszonyítva férfi és nő számára is kisebb ma a valószínűsége annak, hogy 60 éves kora előtt rákban hal meg. A helyzet viszont nem változott abban a tekintetben, hogy minél magasabb kort ér el az ember, annál nagyobb a valószínűsége, hogy rák viszi majd sírba. A tüdőrák szaporodását azonban nem lehet a korosztályok eltolódásával magyarázni, mert éppen ez a rák függ legkevésbé a kortól és semmiképen sem az öregek betegsége. Mint úgynevezett „korai rák” aránylag korán szedi áldozatait, leginkább

az 50-ik és 60-ik életév között.

A statisztikai vizsgálatok eredményeit megerősítik a kórházak évi jelentései. Ezeknek egybevetéséből állapította meg a zürichi egyetem patológiai intézete, hogy 1900-tól 1952-ig a tüdőrák Svájcban az összes rákesetek 1 százalékaról 12 százalékára emelkedett. Hasonló a helyzet Németországban is. Míg 1937-ben a tüdőrák a férfiaknál a rákhalálozások 8.8%-ában szerepelt, 1949-ben már 12.7%-ot, 1950-ben 14.9%-ot tett. Miként Svájcban, itt is már a tüdőrák a leggyakoribb szervi rák a férfiaknál a gyomorrák után. Vannak azonban országok, ahol még rosszabb a helyzet. Így Hollandiában — *Korteweg* közlése szerint — a tüdőrák az összes rákhalálozásoknak több mint negyedét okozza. Bécsről *Kretz*, Dániáról *Clemmesen* jelenti ugyanezt. Norvégiában valamivel kisebb a tüdőrák terjedése, Angliában és az Egyesült Államokban azonban lényegesen nagyobb.

Ezek a tények. Mi azonban a háttérük? A tanulmány szerzője szerint kétségtelen, hogy az esetek szaporodásában a diagnosztika fejlődésének is szerepe van, miután a tökéletesebb vizsgálati módok és eszközök segítségével sokkal biztosabban felismerik a tüdőrákot, mint azelőtt, és ez kifejezésre jut a statisztikában is. Ez azonban semmiképpen sem magyarázza meg a betegség elhárapódzásának rendkívüli mértét. Fel kell tehát tételeznünk, hogy külső tényezők változtak meg az utolsó 50 év alatt s ez teremtetett olyan körülményeket, amelyek kedveznek a tüdőráknak.

Közelíkvő gondolat volt, hogy a dohányzásban keressék az előmozdító tényezőt s ennek

megfelelően párhuzamot vonjanak az általánosan növekvő dohányfogyasztás és a tüdőrák terjedése között. Angol kutatók, főleg *Kennaway*, meg is állapították, hogy olyan országokban, ahol a lakosság keveset dohányzik, a tüdőrák sem gyakori betegség. Így Izlandban, amelynek a legutóbbi időkig alig volt komolyabb dohányfogyasztása, tüdőrák csak nagyritkán fordult elő; amióta azonban emelkedik a fogyasztás, itt is szaporodnak a tüdőrák esetei. További vizsgálatok azzal az érdekes felfedezéssel jártak, hogy a tüdőrák statisztikai kapcsolata szembetűnőbb a cigarettafogyasztással, mint általában a dohányfogyasztással. Svájcban például az egy főre eső dohányfogyasztás ugyanakkora, mint Angliában, a tüdőrák-hányad azonban csupán a fele, Anglia és Norvégia között pedig a tüdőrák gyakoriságában sokkal nagyobb az eltérés, mint a dohányfogyasztásban. A különbségek viszont meglehetősen egyeznek a cigarettafogyasztásával. Ebből következtek a kutatók arra, hogy a tüdőrák terjedését elsősorban a cigaretta terhére kell írni.

A betegeknek a dohányfogyasztás szempontjából való osztályozása is azzal az eredménnyel járt, hogy fel kell tételeznünk az összefüggést a tüdőrák és a dohányzás között. Amerikai kutatók megállapították, hogy a tüdőrákban szenvedőknek csupán 1 vagy 2 %-a nem dohányzott. Hasonlóképen Svájcban is azt állapította meg *Gsell*, hogy a tüdőrákosoknak alig 2 %-a nem dohányzott. Ezzel szemben a férfibetegek 87 %-a erős dohányos volt, értve ezen, hogy legalább 16 cigarettát szívott el napként. Ezek-

után azt, hogy a nőknél kevesebb volt eddig a tüdőrák, nyilván a kevesebb dohányzással magyarázhatjuk. Ma már ugyan a nők is egyre nagyobb mértékben dohányoznak — jegyzi meg a tanulmány szerzője —, valószínű azonban, hogy rákos következményei csak jóval később fognak mutatkozni, mert feltehetjük, hogy a tüdőrákra is vonatkozik a rosszindulatú daganatok általános törvénye, vagyis hogy a sérülés beállta után bizonyos lappangási időre van szüksége, amíg megjelenik.

Még mindig nem sikerült azonban tisztázni, hogy miért és mi módon rákosíthatja el a dohányfüst a tüdősejteket. Arra kell gondolnunk, hogy rákgerjesztő anyagok vannak benne, olyasmik, mint a szénkátrányban, amelynek rákgerjesztő tulajdonsága közismert. A dohányfüstben és a dohánykátrányban már megtalálták egy anyag nyomait, amely a benzopirénre, erre az igen erős rákgerjesztő anyagra emlékeztet. Mint a tanulmány szerzője hangsúlyoztatja, ennek a kérdésnek teljes felderítése most a legsürgősebb feladat, mert csak az ok és a folyamat pontos ismeretében foghat hozzá a tudomány annak a kezelési módnak a kidolgozásához, amely kiküszöbölné a dohányból a rákosító anyagokat, vagy ha ez nem volna lehetséges, egy olyan füstszűrő szerkesztéséhez, amely elnyelné azokat. Egyéhként ugyanis, bármennyire fájdalmas, a menekülés egyetlen útja a dohányzásról való lemondás lenne.

Eleinte az arzénre is gyanakodtak, amely a legtöbb dohányban kimutatható, és pedig annak következtében, hogy az ültetvényeket arzéntartalmú rovarirtóval fecskendezik. Kenna-

way azonban beigazolta, hogy azokban az országokban, ahol a legesekélyebb arzént tartalmazza a dohány, emiatt még nem kevesebb a tüdőrák. Így ma általános a nézet, hogy az arzénnek nincs köze a dologhoz. Minden jel szerint azonban a dohányzáson kívül más tényezők is belejátszanak a tüdőrák keletkezésébe. Kitűnt ugyanis — a legvilágosabban Angliában —, hogy ez a betegség gyakoribb a nagyvárosokban, mint vidéken. Mind a nőknél, mind a férfiaknál Londonban a legmagasabb a százalék. Ezen a nyomon indulva azt is megállapították, hogy a tüdőrák gyakorisága egyenes arányban van a lakott terület népsűrűségével. Feltehetjük tehát, hogy a levegő összetételének is szerepe van a betegségben. A svájci *Probst* egyébként már 1925-ben, amikor a tüdőrák terjedését szóvátették, felhívta a figyelmet a nagyvárosi levegő növekvő szennyezettségére. S valóban, a londoni levegő, mint a legutóbbi elemzések kimutatták, por, korom és füst hordalékában eleget annyi mennyiségű benzpyrént tartalmaz ahhoz, hogy annál az embernél, aki egy életen keresztül beszívja, kiváltsa és előmozdítsa a tüdőrákot. A legvalószínűbbnek azonban mégis azt tartják, hogy a levegőt megfertőző ipari termékeknek csak másodlagos jelentőségük van, mert ezek inkább csak rátelepszenek arra a sérülésre, amelyet a dohányzás okoz a tüdőben.

Mint már említettem, a kutatók véleménye az, hogy a tüdőráknál is az első sérülésnek jóval a betegség kitörése előtt kellett történnie. Számítások szerint 20-25 év az a tartam, amely alatt a kicsiny ártalmak folytonos ismétlődése kitermeli a rá-

kot. Ezért van az, hogy az illetékesek ma főleg a fiatalságot óvják a túlzott dohányzástól. A tanulmány szerzője szerint azonban az idősebbek is jól teszik, ha mérséklik vagy abbahagyják a dohányzást, mert állatokon végzett kísérletek beigazolták, hogy ezzel a már bekövetkezett sérülés esetén is meg lehet hosszabbítani a lapangási időt.

Hedi Fritz-Niggli fejtegetéseit kiegészíthetem azzal, hogy *Erich Neuhold*, a bécsi egyetem patológiai intézetének egyik vezetője nemrégiben tette közzé azoknak a vizsgálatainak eredményét, amelyeket a tüdőrák terjedésére vonatkozóan végzett Ausztriában. Az ő adatai is megerősítik azt a feltevést, hogy kapcsolat van a tüdőrák és a dohányzás között. 1934-ben a rákban elhunyt férfiak 16,6 %-a halt meg tüdőrákban, mikor is az átlagos dohányfogyasztás évi 575 gramm volt Ausztriában; 1951-ben már 31,8 %-kal szerepelt a tüdőrák, addigra azonban a dohányfogyasztás is közel kétszeresére, 1026 grammra emelkedett. Egyébként *Neuhold* is úgy találta, hogy minél sűrűbben laknak az emberek, annál hajlamosabbak a tüdőrákra.

•

„Gabriela Mistral beszél” — hangzott a címe egy hosszabb irodalmi közleménynek, amelyen véletlenül akadt meg a szemem. Érdeklődéssel tekintettem bele, mert azt gondoltam, hogy talán *Frédéri Mistral* leányáról van szó, annak a nagy költőnek leányáról, aki annyira szerette volna új életre keltetni a provençal nyelvet. Hamar rá kellett jönnöm azután, hogy az illető hölgy chilei író

és költő, aki csak rokonszenvből vette fel a Mistral nevet; a polgári életben úgy hívják, hogy Lucilla *Godoy Alcajaga*. A vele folytatott beszélgetéseket *Santiago del Campo* jegyezte fel. Így született az a könyv, amely a minap német fordításban is megjelent.

A helőle vett szemelvények, amelyeket a közlemény tartalmazott, szinte kivétel nélkül írókra és irodalomra vonatkoztak. Megtudtam a többi között, hogy Paul *Valéry* írt egyszer először Gabriela Mistral egyik verskötetéhez, meg azt is, hogy a chilai írónő csak azért utazott valamikor Svédországba, hogy Benedetto *Crocé* — egyébként sikertelenül — beajánlja az irodalmi Nobel-díjra. Amiért azonban érdemesnek találtam a közlemény elolvasását, azok a személyes élmények, amelyek a költőnő Stéfán *Zweig*hez fűtők. „Egyike ő az én nagy halottainknak — mesélte el Gabriela Mistral. Péteropolisban ugyanabban az utcában lakunk. Azt azonban, hogy valójában miért dobta el magát az életet, sohasem tudtam meg. Ma is csak tűnődöm rajta...”

A német író, akinek Erasmus-ról, Stuart Máriáról és Fouché-ról rajzolt hatalmas portréit alighanem mindannyian remekműveknek érezzük, részben önkéntes, részben kényszerű száműzetését töltötte akkor Braziliában. Helyesebben: szenvedte. De adjuk át a szót Gabriela Mistralnak:

Zweig rendkívüli ember volt, minden ízében az. És gran señor. Igazi jóság lakozott benne. Ő és felesége csodálatraméltó pár voltak. Rossz nyelvek azt állították, hogy nincs köztük házassági kötelék. Egyik nap megkérdezte tőlem, hallottam-e

én is ezt a mendemondát? Azt feleltem: nem. Meg akarta mutatni a házasságlevelét, de kérttem: álljon el tőle. Nagyon szerették egymást. Az asszony feláldozta magát érte; gondoskodott róla, hogy ne zavarják, minden ételét maga főzte meg. Zweignek, ha beszélt, egyetlen témája volt: Európa s Európában ismét és ismét Németország. Megszállottja volt Németországnak. Egyszer meg is kérdezte tőlem: nem tudnék-e valami eszközt vagy módot, amellyel megszabadíthatná magát ettől a kínzó gondolattól? Azt feleltem: Brazília virágai oly gyönyörűek, foglalkozzék velük, Nemsokkal utána egy hivatalos lakomára hívtak meg mind a kettőnket. Amint megpillantott, nyomban kivitt magával az egyik erkélyre, amely alatt a kert teugernyi virága hullámozott. Ráhajolt a mellvédre. Némán és hosszasan, míg végül is figyelmeztettem: ideje lenne visszamennünk. „Csak egy pillanatig” — kérelt. Utána még kétszer is szólnom kellett: nem maradhatunk tovább. Csak a virágokat nézte, újból és újból.

Három dolog történt a halálát megelőző napon. Gondolom, ezek adták a végső lökést. Az első az a hír volt, hogy a németek győzelmesen nyomulnak előre. A második: sértésekkel teli névtelen levelek, amelyekkel Hitler braziliai hívei árasztották el. S a harmadik: a braziliai karnevál látványa, amikor a nép kitombolja magát s az utcák a szenvedélyek izzó katlanává válnak. Annak számára, aki az európai világból kizártnak érzi magát, akit a gyűlölet üldöz, aki semmi lehetőségét sem látja annak, hogy régi életét újból felépítse, annak szá-

mára e karneváli éjszakák ál-
lati féktelensége riasztóan jel-
képezhetette az ösztönök diadalát
a fenyegetett szellem fölött.

Stefan Zweig túlságosan ér-
zékeny, mondhatnám, nőiesen
érzékeny volt. Másnap, azon a
szomorú reggelen, a háztartási
alkalmazottjuk rohant be hoz-
zám. Magából kikelve kiáltotta:
„Jőjjön, kérem, jőjjön, meghal-
tak!” „Ki, kik?” — kérdeztem
megdöbbenve. „Ők, — kiáltotta
megint —, ők haltak meg!” Oda
futottam s ott találtam őket,
egymást átölelve, holtan.

Igen, Zweig az én egyik nagy
halottam. Ahogyan Thomas
Mann egyike azoknak a nagy
élőknek, akiket csodálok. Mi-
lyen nagy kár, hogy ő és Zweig
nem voltak egymás szomszédai.
Thomas Mann azokkal a sze-
meivel, amelyek mindenkit le-
tudnak csillapítani, őt is meg-
nyugtatta volna...

Régen olvastam már *Maeter-
linck* könyvét a természetekről, de
azóta sem tudtam felejtetni a
forró égőnek ezeket a csótány-
szerű, álrecésszárnýú rovarait,
amelyeknek többméter magas
építményeit, ha az ember útjá-
ban állnak, dinamittal kell fel-
robbantani, mert a csákány
sem birkózik meg velük. Nap-
fénytől menekülő, örök vakság-
ra kárhozottatott élőlények, ame-
lyek közül a dolgozók soha sem
merészkednek a szabad levegő-
re. Fő táplálékuk a fa. S innen
a veszedelmességük is, mert ha
földalatti folyosóikon valami
épületbe jutnak, belülről őrlik
meg annak gerendáit, míg csak
egy napon az épület mitsem sejtő
lakóira szakad. Még ma is
előttem van egy jelenet *Maeter-
linck* könyvéből: Szent Ilona
szigetén két rendőr beszélgetett
egy hatalmas, levelektől borí-

tott mélia-fa alatt; egyikük ne-
kitámaszkodott a fa törzsének s
a lázgyógyító óriás, amelyet
belülről már porrá őröltek a
termeszek, egyszerűen rájuk
zuhant és maga alá temette
őket. S talán méginkább hatott
rám a természetnek az a hi-
hetetlenül szabályozott társas
élete, amely miatt — noha rend-
szertanilag nem sok közük hoz-
zá — fehér hangyáknak is neve-
zik őket.

Mindez pedig azzal kapcsolat-
ban elevenedett fel emlékeze-
temben, hogy kezembe került
Lorenzo Bracaloni tudósítása
arról a küzdelemről, amely a
firenzei Certosában folyik ma
a természetek ellen. Certosa, mint
tudjuk, általában a karthauzi
kolostorok neve, eredete pedig
az, hogy a Chartreuse-völgyet,
ahol Szent Brunó megalapítot-
ta remete-rendjét, Cartusium-
nak, vagy Certosának is hív-
ták.

Kercken 600 éve annak, hogy
Niccola Accaioli, a nápolyi ki-
rályság udvarmestere „bűnei
bocsánatára és lelke üdvösségé-
re“ felépíttette a firenzei Cer-
tosát az Aguto-hegyen, a város-
tól négy kilométerre, s annak
templomát Szent Lőrinc vértá-
nú pártfogásába ajánlotta. Az
idők folyamán 112 ismert mű-
vész dolgozott az épületek bel-
ső és külső ékesítésén, köztük
Beato Angelico, Perugino, Del-
la Robbia, Fra Bartolomeo,
Ghirlandaio, Andrea del Sarto,
Tizian, Michelangelo. Sajnos, a
belső itáliai háborúk során sok
kár is érte a Certosát, a legna-
gyobb csapást pedig a napoleoni
megszállás mérte rá. Nem keve-
sebb, mint 508 műtárgyat hur-
coltak el akkor a franciák és
csak jelentéktelen hányaduk ke-
rült vissza Waterloo után. A
klastrom és a templom azon-

ban még így is Olaszország egyik legértékesebb műemléke.

Most azután minden eddigi ellenségnél fenyegetőbben támadták meg a Certosát a természetek. Nem kétséges, hogy az Aguto-hegy nyugati lejtőjét borító cipruserdőből jutottak ide. Hogy az erdőbe honnan kerültek, máig sem tudják, megtelepedésüket azonban már évekkel ezelőtt észlelték. Tény mindenestre, hogy földalatti járataikon elérték a Certosát is, aláfúrták az évszázados vastag falakat, s mire észrevették őket, már befészkeltek magukat a káptalanterembe, a nagy ebédlőbe és a szerzetesek társalgójába. Szerencse, hogy mindezek a helyiségek, amelyek a templom baloldalán fekszenek, eléggé különálló részét teszik a Certosának. Magába a templomba, amelynek elsősorban a XV. századból való világhírű fafaragványát, a 36 stallumos kórust kellene féltetni, a természetek még nem hatoltak be, de szinte az utolsó pillanatban fedezték fel őket.

A műemlékek állami felügyelete haladéktalanul hozzá is látott, hogy kiirtsa a beférkőzött rovarokat és elejét vegye a természetek további ostromának. A munkálatok tudományos irányításával Antonio Melis pro-

fesszort, az olasz mezőgazdasági rovarügyi állomás igazgatóját bízták meg. Minő Bracaloni írja, a természetektől megrohant helyiségekből eltávolítottak minden mozgathatót s felszedték a padlózatot, illetve követet. Az elszállított faféleségeket ismételtelen fertőtleníteni fogják. A helyiségek csupaszon maradt talaját nagy mélységben felássák és kihordják. Újabb feltöltés előtt vastag betonréteggel öntik ki az alapot s betonnal burkolják körül a falak alsó vonulatát. Mindegyik helyiség tehát a föld felszínén valamivel túlemelkedő betonkockán fog nyugodni, amelyet különleges keménysége folytán nem rághatnak át a természetek.

Egyelőre ijesztő látványt nyújtanak a Certosa szobanforgó részei. Csak néhány óriási súlyú márványoltár, szobor és síremlék maradt a helyén. Időnként, egy-egy munkaszakaszhöz végeztével lezárják és gázzal árasztják el a helyiségeket. A gáz összetételét Melis professzor határozta meg: tartalmazza mindazokat az anyagokat, amelyek halálosak a természeteknek erre a fajtájára. Később, ha befejezték a sürgős mentési munkálatokat, az egész Certosát betonnal fogják körülárkolni.

A KIS ÚT

Kilencéves fiacskám, aki nemrégiben még kitűnő tanuló volt, az utóbbi időben feltűnő hanyatlást mutat. Itthon is lehetőleg kitér a kisebb-nagyobb teendők elől, amelyeket a multban szívesen végzett. Aggódok, hogy nem valami erkölcsi hiba-e nála ez a lustaság? Férjem csak átmeneti jelenségnek tartja, s ami a dolog erkölcsi vonatkozását illeti, arról az a véleménye, hogy a lustaság egyébként sem bűn. Sem a gyermeknél, sem a felnőttnél.

Olvasóink talán emlékeznek Jean Rimaud nevére, akinek egy-két írásával már mi is foglalkoztunk. Jeles pedagógus, pszichológus és erkölcsbölcselelő. Az *Études* már két évvel ezelőtt állandó rovatot nyitott, amelyben Rimaud az időszerű nevelési kérdéseket vitatja meg. Egyik alkalommal éppen arról értekezett, hogy mikor bűn és mikor csupán sajnálatos adottság a lustaság. Válasza lényegében az, hogy bűnt követ el az ember, ha tudatosan és szabadon tér ki bármilyen erőki-fejtés elől, amely egyéni vagy társadalmi kötelessége lenne. Csupán sajnálatos adottságot viszont akkor állapíthatunk meg, ha erre a kitérésre olyan okok kényszerítik az embert, amelyek meghaladják az akaratát s amelyeknek ő maga sincsen tudatában. Ezt kell fontolóra vennünk főleg akkor, ha gyermekekről van szó. Az a gyermek például, aki szellemileg visszamaradt a fejlődésben, egyszerűen képtelen arra, hogy a tanulásban lépést tartson társaival. A gyenge szervezetű, az ideges, a májbeteg gyermeknél is mutatkoznak belső zavarok, amelyeknek megnyilatkozásai látszólag lustaságra vallanak. Mindebből azután Rimaud le is vonja a következtetést, hogy a gyermeknél nagyon óvatosan legyünk az ítélkezésben. Legtöbbször csak a szülő, a nevelő és az orvos együttesen döntheti el,

vajjon lusta-e a szó erkölcsi értelmében a gyermek, avagy olyan fogyatékoságban szenved, amely miatt különös gondozásra, nem ritkán gyógykezelésre szorul.

Gondolom, ebben mindannyian egyetérthetünk, s az érdekeltek okosan cselekszik, ha ennek megfelelően járnak el. Ha aztán átélmélkedjük az alaptételt, amelyből Rimaud kiindult, a felnőttek esetét kevésbé bonyolultnak, ugyanakkor azonban bonyolultabbnak is látjuk. Kevésbé bonyolultnak azért, mert a megtett ember, ha ép az elméje, eléggé tudja, hogy mi a kötelessége az otthonában és a családjával szemben, s azzal is tisztában van, hogy mi a feladata a munkahelyén. Ha tehát pusztán kényelemszeretetből és nemtörődomségből marad el a jogos várakozások mögött, magatartását a keresztény erkölestan minden további nélkül bűnösnek minősíti. Bonyolultabb viszont a dolog azért, mert a felnőtt, ha nem ilyen okból mulaszt, de a legjobb szándékai ellenére sem képes az állapotbeli és hivatási kötelességeinek teljes mértékben megfelelni, erkölcsileg még mindig vétkecsnek minősülhet abban az esetben, ha egyáltalán nem keresi az ilyen szándéktalan mulasztásának is az okait, vagy ha már ismeri, nem törekszik azoknak megszüntetésére. Az például, hogy valaki gyomorbeteg

emiatt marad el a kötelesség- teljesítésben, csak akkor mentesít az erkölcsi felelősség alól, ha az illető igénybe veszi az orvos segítségét és pontosan alkalmazkodik az étrendi előírásokhoz.

Közbevetethetné valaki, hogy a restség rendszerint már önmagában hordja büntetését, minek akkor erkölcsi vétket is faragni belőle? Hiszen aki nem tesz eleget kötelességének, hamar elszenvedi annak hátrányát is: elárasztja lakásában a piszok, felborul a családi békéje, megcsappan a jövedelme, szélső esetben tehát beválik rajta, amit már Szent Pál meghagyott: „Aki nem akar dolgozni, ne is egyék”, vagy amit az ószövet-ségi próféta mondott: „A henye ember koplalni kénytelen.” Mindez természetesen igaz, de mitsem változtat azon a tényen, hogy a lustaság még ilyen esetben is legtöbbször bűn, mert előbb-utóbb bűnös mulasztások-ra vezet.

Nagyon gyakran fordul elő, hogy az időlopással és a hanyagsággal rosszat teszünk másoknak is, mert olyan kötelességeinket mulasztjuk el, amelyeknek teljesítését méltán várják el tőlünk. Ha a ház aszszonya nem ügyel arra, hogy meg ne kozmásodjék a főzelék, nemcsak neki fog hiányzani az ízletes vacsora. Ha a gazda nem műveli meg kellő gondossággal a földet, nemcsak neki

lesz kára a silány termésből, hanem a köznek is. Ha egy munkát egy munkaközösségben határidőre kell befejezni, a lusta helyett a társai dolgozhatnak erejükön felül. Általánosságban is megállja a helyét a Példabeszédek könyvének intelme: „Már az, aki a munkájában hanyagul jár el, édes testvére annak, aki a művet tönkreteszi.”

Végül pedig még egy mozzanat. Ha olyan esetekben, amikor mások jogos érdekeit nem sértjük és csupán mi magunk szenvedünk hátrányokat, valami módon még meg tudnók nyugtatni lelkiismeretünket és szemet hunyhatnánk az önszeretet parancsának anyagi vonatkozásai fölött, semmiképp sem tehetjük ezt az erkölcsi vonatkozásaival. Nem szabad ugyanis hallatlanba vennünk a keresztyén erkölcsbölcséletnek azt a tételét, hogy a lustaság a legveszedelmesebb út a főbenjáró bűnök felé, s ha egyébként esetleg nem is volna az, már egyedül ezért is bűn. Meschler-től való ez a szellemes megállapítás: „Aki dolgozik, annak csak egy ördöggel van baja: a lustaság ördögével; aki azonban lustálkodik, annak száz ördöggel kell birkóznia.” S hogy egy klasszikus egyházi író-t is idézzünk, Szent Bazil mondotta: „Aki nekünk alkalmas erőt adott a munkára, az ítélet napján bizonynyal számonkéri tőlünk: arányban állt-e vele a szorgalmunk?” *M. V.*

NAPLÓ

KÉT HITHIRDETŐ KALANDJA A SARKVIDÉKEN. Tra-
gikus kalandban volt része két angol missziós atyának, Maurice
Métayer-nek és Henri Tardynak az Északi Sarkvidéken. Huszon-
három napig bolyongtak négy eszkimó kísérelőjükkel a jégmező-
kön és teljes kimerültségükben már-már földadtak a reményt,
amikor William Leising páter, a Sarkvidék „repülő papja” rájuk
bukkant és megmentette őket.

1953 augusztus 8-án keltek útra Holman sziget kikötőjéből egy
benziumotoros halászbárkán; a Vörös szigeten készleteket vettek
fől s tovább haladtak Liston irányába. „Augusztus 13-án hajnali
három óra tájban — írja Métayer atya, akinek elbeszélését idéz-
zük — mintegy két-három mérföldnyire jártunk Lambert sziget-
től. A víz áramlása rendkívül erős volt, s rövidesen föltámadt a
félelmetes délkeleti szél. Nem telt bele háromnegyed óra, vastag
köd száll ránk s a szárazföld eltűnt. Iránytűnk össze-vissza ug-
rált, sehogyan sem tudtunk kiigazodni rajta. Három óra múlva
— pedig emnyi idő igazán elég lett volna hozzá — még mindig
nem értünk partot. Nyilvánvalóan eltévedtünk. Este fél kilenckor
megállítottuk a motort, hogy takarékoskodjunk fogytán lévő ben-
zinünkkel.

Az áramlás és a szél északnyugat felé sodort. Másnap, au-
gusztus 14-én hajnali öt tájban fölszakadt a köd s mintegy két
mérföldnyire szárazföldet láttunk magunk előtt. Teát főztünk,
főkahúst reggeliztünk, elindítottuk a motort és lassan haladtunk
észak felé. A part élettelennek, elhagyatottnak látszott; úgy sejt-
tettük, valahol a Basil öböl környékén, Coppermine-től északnyu-
gatra vagyunk.

Egy kis öbölben néhány bádoghordót pillantottunk meg. Re-
méltük, hogy némi benzint találunk bennük, de üresek voltak.
Körülöttük egy halom rom: egy szerencsétlenül járt hajó ron-
csait vetette ki itt a víz. Csalódottan szedtük föl a horgonyt s
már-már elindultunk, amikor Jim Minorana, az egyik eszkimó
egy rénszarvast lött. En szász fát gyűjtöttem a hajóroncsok
közé, tüzet raktam, vizet forraltam, ebédet főztem. Mire elké-
szült, vadászaink újabb három rénszarvast ejtettek el. A partot
borító jégből kitűnő ivóvizet olvasztottunk.

A part mentén hajóztunk tovább, figyelve, nem látunk-e moz-
gást, életjelet valahol. Alkonyatkor újabb kis öbölre akadunk s
elhatároztuk, hogy ott töltjük az éjszakát. Tardy atya, jómagam
és az eszkimó Jack Goose terepszemlére indultunk s egy órai gya-
loglás után egy elhagyott kunyhót találtunk, egy patak mellett.
Másik három társunkat is odahívtuk. Vacsora után nekiláttunk
térképünk tanulmányozásának s arra a föltevésre jutottunk, hogy
a Coppermine-től nyugatra folyó valamelyik patak mentén ta-
nyázunk. Tehát a Coppermine fölött északra fekvő szigeteket kell
elérnünk.

Másnap kellemes könnyű szélben közel két órán át, mintegy
hét csomó sebességgel haladtunk, de akkor a tenger váratlanul
haragos lett, hatalmas hullámokat vetett s újra leszállt a köd.

Sziklák közt öbölfélét sejtettünk s maradék üzemanyagunkkal sikerült elérnünk a bejáratát; onnét vitorla segítségével kerültünk beljebb. Eppen jókor: kitört az orkán és vízőzonszerű zápor zúdult ránk. A talaj pár perc alatt valóságos mocsárrá vált. Másnap nem láttunk napot, sűrű köd volt.

Abban a föltevésben, hogy nem lehetünk harminc mérföldnél messzebb Coppermine-től, elhatároztuk, hogy nekivágunk gyalog az útnak és üzemanyagot szerzünk a városban. Hárman indulunk el: jómagam és két eszkimó társunk, Goose és Minorana, iránytűvel, puskával, huszonöt tölténnyel. Ködben, szélben, esőben meneteltünk a sziklák közt s majdnem semmit sem láttunk. Este nyolc körül két vadkacsát ejtettünk el; megsütöttük s bár kicsit megszenesedett, kitűnő vacsora volt. Egy szikla tövében hálunk a mohán.

Hajnali háromkor vad zápor vert föl. Egész nap gyalogoltunk; délben megpróbáltunk aludni egy keveset, de az eső ismét elűzte álmunkat. Bakancsunk szétrongyolódott, a kövek fölsebztek lábunkat. Alkonyatkor fölkapaszkodtunk egy feunsíkra. Ott ködlött előttünk a végtelen víz: a tenger.

Egy öböl szélén egy rozsdás konzervdobozban megfőztük a vadkacsa maradékát, aztán saját nyomainkon elindultunk visszafelé az esőben. Éjfélkor megpihentünk egy kis időre, nagy tüzet raktunk, aztán kiéhezve tovább mentünk s majdnem hetven óras folytonos, étlen-szomjan való gyaloglás után végre megérkeztünk a hajóhoz. Míg odajártunk, Tardy atya és társai hordókból és konzervdobozokból kályhát róttak össze; azon főtt a rénszarvas-vacsora.

Augusztus 23-án megpróbáltunk vízre szállni; a szél a sziklákhöz csapott, és összetört a kormányunk. 25-én Tardy atya kelt útra a másik két eszkimóval, Frankkal és Wallace-szal. Valamivel nagyobb szerencsével jártak, mint mi: elhagyott táborra bukkantak a parton s ott egy könyvet találtak ezzel a bejegyzéssel: „Akuliankattak“. Így hívják eszkimó nyelven a Stapyhton-öblöt. Most már legalább tudjuk, hol vagyunk: 25 mérföldre nyugatra a Harding folyótól, a Hopner folyó mentén. Tardy atya és társai újabb három rénszarvast lőttek. Nem tehetünk egyebet, mint hogy várunk a kedvező szélre, amelynek kegyéből talán eljuthatunk Port-Bernardba.

Augusztus 31-én repülőbúgást hallottunk. Katonai gép volt, világító rakétái fényében fedezett föl s egy órán át ennivalót és cigarettát dobált le nekünk, aztán eltávozott. Helyette megjött a köd. De most már tudtuk, hogy segítenek rajtunk. S valóban: harmadnap újra fölhangzott a boldogító motorzúgás. Csakhamar egy hidroplán ereszkedett az olajsíma vízre: Leising atya jött értünk gépén Coppermine-ből. A tengeren szállt le, nem akarta a repülő épségét kockáztatni azzal, hogy a szűk folyómederre merészkedik. Így nekünk kellett hozzá eveznünk. És húsz perccel később Coppermine-ben voltunk.“ (— —)

SZENT AGOSTON ÜNNEPLÉSE AFRIKABAN. *Szent Agoston születésének ezerhatyszázadik évfordulóját jelentős vallásos és kulturális eseményekkel ünneplik meg Észak-Afrika keresztényei.*

A hippói egyházmegyében, melynek Agoston huszonöt éven át volt főpásztora, ezek az ünnepségek augusztus 28-án, a szent liturgikus ünnepén és halálának napján, továbbá november 13-án, születése évfordulóján érik el csúcspontjukat.

A vallási megmozdulások színtere a hippói bazilika lesz, de lesznek ünnepségek Olaszországban, Páviában az ottani ágostonos templomában is, ahol a szent földi maradványait őrzik. A kulturális események során meg kell emlékeznünk keresztény tudósok hippói zárandokújáról március elején, s a katolikus kutatók kongresszusáról húsvétkor, jogászokéről pünkösdkor, ugyan-csak Hippóban.

De Európa sem marad el a kereszténység nagy szellemének tiszteletében. Szeptember 21 és 24 közt lesz Párisban az ágostonos kongresszus a szent életével és műveivel foglalkozó teológusok, történészek, filozófusok részvételével; a tanácskozások színhelye a párizsi Katolikus Intézet lesz, s rendezésükre külön bizottság alakult az Intézet tanáraiból.

Erdekes archeológiai felfedezésekkel is szolgál az emlékév. Tudvalevő, hogy a mai Bône kikötőváros a hajdani Hippo romjainak közelében épült. A kutatók egy lóhere formájú kápolna maradványait tárták föl itt. A kápolna nyilvánvalóan Szent Agoston korából származik és nagyon valószínű, hogy maga Agoston is használta. Ugyanott egy általa alapított kolostor nyomaira is rábukkantak. Mintegy öt éve egyébként Marec admirálisnak rendszeres kutatások után sikerült kiásnia Szent Agoston egykori templomának romjait is. Mintegy ötven méter hosszú és húsz méter széles épület ez; padozatát művészi mozaikok díszítik. A hajóból oszloptöredékek maradtak fenn; a márvány művészi kidolgozásából következtetni lehet az egykori székesegyház szépségére. A romladékok közt egy keresztelőkút töredékei és püspökök mellett megtalálták a presbitérium maradványait is: azét a kórusrésztét, ahol a püspök tartózkodott a papjaival; a püspöki szószék egy darabja is megmaradt.

Jelenleg a régészek egy második hippói katedrális romjainak kiásásán dolgoznak; azoknak a donatista eretnekeknek a temploma ez, akikkel Szent Agoston kemény szellemi harcokat vívott. Ez az épület, mint egyébként Agoston írásainak utalásaiból is kiderül, igen közel feküdt a püspöki székesegyházhoz. A tenger vizsont, mely annakidején egészen a templom tövéig nyúlt, mára jelentősen visszahúzódott, úgy hogy a mai kikötő, Bône jó kilométernyire fekszik az egykori Hippótól. Úgy hírlik különben, hogy a kitűnő kutató, Marec admirális a maga részéről azzal fogja megünnepelni a szent püspök születésének tizenhatszázados jubileumát, hogy közzéteszi a vezetése alatt Hippóban folytatott ásatások eredményeit. (YY).

JANUS PANNONIUS még mint Csezmiczei János tizenkétéves fővel hagyta el szegény szüleinek otthonát s indult Guarino iskolájába. Mindörökre búcsút vett a régi Magyarországtól meg régi önmagától; s ha évek múltán visszatért is, már Janusként jött, s Mátyás új Pannóniáját kereste.

Költővé Itália tette. Nem mintha itt élmények és inspirációk

sokasága fogadná, de a versenynek-vetekedésnek az a forrása, mely száz évvel később Du Bellay szavát „csukló panaszra” váltja majd, Janust magávalragadja, s az ifjú „hegyentúli” mihamar kiválik társai közül: diáktársainak tolla lassúbb, mint hogy versszerző invenciójának gyorsaságát követni tudná, elméje tompább, hogy sem epigrammáinak sebző nyilait visszavethesse.

Azért a versíró csodagyermek fiatalsága elég szomorú lehetett. Versenytársat eleget talál, talál olyanokat is, akik félig őszintén, félig a viszonzás reményében dicsérik verseit, de barátra nem lel a humanista *respublica litterariában*. Hamar hozzá is szokik ahhoz, hogy mindenki a hibát vegye észre, szúrja pen-nahegyre. Azt mondják, Guarinót nagyon szerette, hosszú panegiriszt írt érdemeiről, s lám benne is meglátja az önző, számításból-szíves renaissance-embert:

Dicséred s szereted — Guarino — rólad
Írott énekemet: tudom jól.
Dicséred, szereted, de jobb szeretnéd,
Csengő pénzre ha váltani lehetne.

De nemcsak a barátság marad ismeretlen Janus előtt, a szerelem sem vigasztalja meg. Nem ismeri sem a tiszta szerelem örömét, sem a bűnösnek kárhozatát. Számára az erotikum is csak verstémát jelent, amin versfaragó ügyességét közzörülheti, klasz-szikus erudícióját fitogtathatja. Mert hiába szeretné elhíttetni olvasóival s önmagával is, hogy a verset játéknak tekinti csupán s magának nem kíván többet, csak hogy „Martialis majmának” nevezzék, tulajdonképpen *mindent* az alkotás vágyába és a dicsőség szomjázásába kompenzál.

Mikor iskolái végeztével Magyarországra jön, mintha egyszerre lehetetlenné válna e kettős ambíció kielégülése. Versszerző vénája megapad, s a tapsolók serege helyett egy-két, hozzá aligha fogható „művelt” bókól csak előtte. Önbizalma is megrendül. „Nem vagyok már az, akinek gondolsz, vagy akinek hirdet a szóbeszéd” — írja Itáliába. Most igazán egyedül marad. Részt vesz Mátyás hadjárataiban, politizál, megpróbál az *akció* terére lépni, de betegsége és humanista neveltetése nem engedi. Legjobb esetben nézője csak a csatáknak, s a diplomata Vitéz Jánosnak — nagybátyjának — a közügyekkel kapcsolatban csak ezt a tanácsot tudja adni:

Légy bölcs, munkádban ne merülj el egészen: ügyelj, hogy
Míg másoknak adod, el ne veszítsd magadat.

„El ne veszítsd magadat” — de hát minek is őrzi magát az ember? Az élet rövid, s a végén a *fátum* kérérlhetetlen törvénye szerint ott vár a halál. A halál, az élet céltalan semmibefoszlása, régóta foglalkoztatja már Janust. De az ifjúkori epitáfiumok szokványos rettenete helyett anyja haláláról írt elégiáját az igaz kétségbeesés ihleti. Egész életében egyedül anyját szerette, szerethette igazán, s az ő halálában a maga sorsának ígértét érzeti beteljesedni.

Homéroszt fordít, a Diomedés-Glaukos epizódot. Megragadja a

híres kép, mely falevélhez hasonlítja a mulandó emberi életet. „Valóban, úgy hiszem, mindennél ragyogóbb az emberi kevélység oly igen méltányos kigúnyolása, mely a földi törzs veszendő zsengejét az erdők hulló s elhullásra ítélt lombjaival veti egybe.“ Az újplatonizmus álmisztikájában s az asztrológiában keres vigasztalást, érzi, hogy végső megnyugvást csak a keresztény hit és élet adhatna. „Ezeket a foglalatosságokat, amikkel most fiatal buzgalommal játszadozunk, vagy el kell hagynunk, vagy meg kell változtatnunk legalább, s a *szép beszéd* helyett a *szép életet* kell majd keresnünk.“ De komolyan hinni nem tud, s a kemény aszketikus élet nem kenyerere. A halál elragadja, mielőtt — ahogy „tervezte“ — öregségében jóvátehetette volna ifjúsága mulasztásait.

A kinnak, a betegségnek és a rettegésnek ebben a korszakában Janus elégiákat ír. Még itt sem olyan tiszta, személyes lírikus, mint a modernek vagy akár a klasszikusok: egy Propertius, egy Catullus. Holt nyelven ír, élettelen anyagban dolgozik, a teremtés gyönyöre sose mámorosítja meg, a „kidallás“ enyhületét nem érezheti. De az ismert szavak és képek sokaságán, az ideges sorokon mégis átparázslík a személyes érzés meg kétségbeesés tüze. A költő végső erőfeszítéssel még egyszer megpróbálja az örök hír, az örök dicsőség babérját homlokára fűzni. Politikai veresége után Mátyás elől Itáliába igyekszik, talán hogy ott újra s végleg a múzsák szolgálatába álljon. Hiába: a régvárt s rég rettegett halál keresztülhúzza számításait...

Költeményeinek Gerézdi Rabán s Kálnoky László szerkesztésében megjelent antológiája méltó bemutatója életművének.

(Tótfalusy István)

OZANAM LEVELEI FELESEGEHEZ. *A mult év végén közzölte az „Anneau d'Or“ című folyóirat Ozanamnak feleségéhez írt, mindeddig kiadatlan leveleit. Szemben azzal a janzenista tévhittel, hogy a természetfölötti csak a természet romjaira épülhet, ez a levelezés határozott bizonyosság arról, hogy Isten szeretete és a szentség egyáltalán nem zárja ki az emberi szeretetet és a szerelmet. Ozanam mint a keresztény férj példaképe áll itt előttünk; példakép, aki egykor talán az oltárról néz majd a keresztény férfiakra, hiszen Rómában megtették az első lépéseket boldoggáavatási eljárásának megindítására. Ebből a levelezésből közlünk néhány részletet.*

1842 július 20, kedden este.

Hogyan töltsem el ezt a hosszú-hosszú estét? Egyetlen menedékem van: a folyamatos, komoly munka, amely nem hagy időt a töprengésre. Csakhogy benső erőm, az az energia, amely az elmélyedő tanulmányhoz kell, a termékeny ihlet veled együtt távozott el tőlem. Ha olvasmányaim folyamán egy-egy új mozzanatra bukkanok, ha új eszmém támad, kivel osszam meg mindezt? Ki támogat majd a levertségnek azokban az óráiban, amelyek a nagy erőfeszítéseket követik? Hogyan lehet művet alkotni szív nélkül? — s az én szívem most másutt van...

1842 október 5, szerda.

Egyre csak látogatásokról, barátokról, munkáról, sétákról írsz s én köszönöm az értem való aggodásodat. De ha tudnád, hogy ezek a barátok, akiket örömet mutatnak be neked, és akik szinte elbűvölnek, ha látom, hogy elbűvölöd őket — ha tudnád, milyen közömbösek számomra, ha nem vagy itt, mennyire terhemre van a társaságuk s milyen ernyedten folyik a társalgás, ha te nem hallhatod! Vacsorázom, ahová meghívnak; de úgy emlékszel rá, hogy csak ott ízlik az étel, ahol te mellettem vagy, vagy szemközt ülsz velem s állandóan láthatlak? Ötödik napja remek idő van, de hogy is kívánhatod, hogy magányosan sétáljak a gondolataimmal?

1844 július 26.

Úgy látszik valóban kevesebb bennünk a bölcsesség, mint gondoltuk. Lám, egészen lesújt, hogy tegnap nem kaptál levelet; s én nem tudok beletörödni, hogy holnap nem kapok levelet. S ami még rosszabb, képtelen vagyok hozzászokni ehhez a távollétéhez, bármilyen kurta is... Neked írok, a te írásodat olvasom, terád gondolok, teérted imádkozom egyre.

1849 július 26.

Öt esztendeje nem fordult elő, hogy huszonnégy órát egymástól távol töltöttünk volna. S miután ilyen szép példát adtunk, most a rosszhiszeműek és a féltékenyek örömeire egyszerre ötven mérföld van köztünk. Bár sose történnék meg többé ez a botrány...

1850 augusztus 1.

Megjött jószágos leveled és én szívemre szorítom ezeket a sorokat; belőled hoztak el valamit hozzám. Miért lett volna szükség ürügyre, kedvesem, hogy elrejtse vele szégyenkezéset? én magam is nem írtam-e kétszer neked ugyanazon az estén? Végére is úgy rendeltetett, hogy kettőnk közt mindig én vagyok a bolondabb, s ezt nem is bánom...

A levelek stílusa itt-ott talán megkopott, kifejezései megfakultak, de a bennük megnyilatkozó gyöngéd érzelmek máig frissek. Egy férfi, aki egy évtizedes házasság után nemcsak szerette a feleségét, hanem ezt közölni is tudta vele. Nemcsak hogy nem tudta nélküle elképzelni az életét, hanem élete minden pillanatában gondolt is rá, lélekben együtt is volt vele. Valóban példakép. (l. c.)

JELES NAPOK. Ez év elején jelent meg Bartók Béla és Kodály Zoltán nevével fémjelvezve a Magyar Népzene Tára második kötete, melyet az elsőhöz (gyermekjátékok) hasonlóan Kerényi György rendezett sajtó alá. A hatalmas mű jegyzetekkel együtt több mint ezer dallamot foglal magában. Kodály Zoltán előszava után végighalad a naptári éven és tizennyolc fejezetben tárgyalja azokat a népszokásainkat, melyekhez ének fűződik. Minden fejezet mellett térkép, melyre elég egy pillantást vetnünk, hogy láthassuk, mely vidéken van elterjedve az illető szokás.

Január elsején, néhol már Szilveszter este éneklük az „Uj-

esztendő vígságszerző“ kezdetű éneket. Többnyire gyerekek, rítikán legények járnak vele köszönteni, kántálni. Vízkeresztkor a Háromkirály-járásban már sokkal több egyházi vonást találhatunk: itt a betlehemes játékokkal együtt esetleg középkori misztérium maradványaival állunk szemben; s dallamai és szövegei egyaránt fellelhetők XVII. századi énekeskönyveinkben. A Zsaskovszky-könyvekből közismert „Három királyok napján“ például az 1674-i Szegedi *Cantus Catholicus*ban lelhető fel legelőször. Dallama még annél is régibb, első kottás énekeskönyvünkben, Kisdi Benedek 1651-i *Cantus Catholicus*ijában már szerepel. A közös ünnepkör és a közös szereplők egyaránt arra mutatnak, hogy régen szorosabb kapcsolatban állt a betlehemes játékkal, mint ma. Mindenesetre a Háromkirályoknál könnyebb a misztérium-eredetet kimutatni, mint a betlehemesnél. Viszont a farsangi szokások, sardó- és talajvasárnap szokásai valószínűleg nem csak a Nyugat Karneváljának átvétele, illetőleg utánzása; talán nem tévedünk, ha pogány elemeket is látunk bennük.

Február 3 és március 12 Szent Balázs, illetve Szent Gergely napja. Középkori egyházi hagyomány él bennük tovább. A középkorban ezen a napon kezdődött az iskolaév. Ennek emlékét kell látnunk abban, hogy az iskolás gyermek tanítójuk számára en-nivalót gyűjtenek egy-egy ének, illetve egész játék keretében. („Emlékezzünk Szent Balázusra“ és „Szent Gergely doktornak híres tanítónknak az ő napján.“)

Érdekes, hogy míg a karácsonyi népszokások dallamait, vagy legalább is azok nagyobb részét a templomban is hallhatjuk, addig a husvétolók egyetlen dallamnak a szövegvariánsai, mely egyházi énekként nem használatos. Szövegében, „Ma van Husvét napja“ kezdettel, a locsolásra való vonatkozást találunk, kapcsolatban a himes tojás ajándékozással.

Pünkösdi énekeink egyik variáncsoportja, a Kodály feldolgozásából világhírűvé vált Pünkösdlő már a *Cantus Catholicus*ban is szerepel, áldozócsüörtőki énekként. („A Pünkösdnék jeles napja“ — ott: „Christus a Mennybe fölmené“). Ez a néhány, szinte csak találomra kiragadott egyezés is bizonyítja, hogy egyrészt a magas és mélykultura között sokkal több az egyezés, mint hinnénk; hogy másrészt ezeknek a kapcsolatoknak a felderítése az egyházi népének területén még kutatójára vár. E napon egyébként fiatal lányok járják végig a falut, engedélyt kérve a Pünkösdlésre, énekes-táncos játékot mutatnak be, végül a legkisebbeket (cucorkát) felemelve maguk közül, olyan magas kendert kívánnak. Tehát egyházas keretbe ágyazott termésvarázsló pogány szokás.

Június 24-én, Szent Ivánkor, (Keresztelő Szent János) különösen Észak-Magyarországon elterjedt a tűzgrás. Mai funkciója szerint párosító, biztos azonban, hogy a pogánykorban bajelhárítással egybekötött szerelmi varázslat lehetett a nyári napforduló alkalmából, az esztendő leghosszabb napján. Szövege érdekes keverék: ősi pogány elemek mellett egyházas, sőt liturgikus elemeket is hallunk. Az apró diákokat (minisztránsgyerekek?) inti, hogy lassan csöngessenek, nehogy Szűz Mária álmát megzavarják. Refrénjében állandóan felcsendül: „dicsérendő az Atya e

világon“ Dallamában gregórián motívumokra ismerünk, melyek valószínűleg cseh-morva közvetítéssel kerültek hozzánk. A Felvidéken kívül máshol nincsen adatunk e szokásra.

Aratóénekeink, (nagyon keveset közöl a kötet), nem a szó tulajdonképeni értelmében vett munkadalok, inkább csak szövegük kapcsolja őket ebbe a kategóriába. A szokás népi eredetéről is lehetne vitatkozni.

A kötet leggazdagabb fejezete Adventről szól. Az adventi köszöntéssel kezd, mellyel fiúk járnak a faluban s ablak alatt vagy udvarban éneklik régi patinás énekeink elnépiesített változatait. Ostyahordó gyermekek is viszik a kántor által sültött ostyát a házakhoz, s mind a kántornak, kinek sokszor a díjlevelében is bent volt ez a jövedelmi forrás, mind a hívőknek fáradságát élelmiszerral honorálják. Talán a középkori Eulógiában (megszentelt, de nem konszekrált kenyér) kell e szokás őst látnunk.

Déldnnántúlon Luca napján (december 13) a lucázók járnak. Egyáltalán nem népi az úgynevezett szállaskeresés, melyet a Karácsony előtti novénában végeznek. A Szent Család képével, melyet legtöbbször, a templomból hoznak ki, és oda is viszik viszsza, mindennap más házba mennek, előre megállapított sorrend szerint, s ájtatosságot végeznek annak emlékére, hogy Betlehemben sehol sem fogadták be Szűz Máriát. Nem népi eredete mellett bizonyít, hogy csak a legújabb időkben keletkezett, mégis úgyszólván országszerte elterjedt. Approbált szövegű kiadása is jelent meg.

Legáltalánosabban elterjedt népszokásunk a betlehemes játéka. A betlehemesek fából készült minél díszesebb kiállítású templomot visznek magukkal, mely a betlehemi barlangot ábrázolja, a bölcsek és a pásztorok imádasával. Akárcsak a háromkirályhoz, ehhez is kellékek szükségesek: pásztorok, angyal beöltözve járnak. Persze ez erősen függ a lehetőségektől; néhol csak egyszerű szakáll-feltevésből és a kabát kifordításából áll. Majdnem valamennyi énekének megvan a templomi eredete, illetve legalább is változata. A hatás néha kétirányú: a templomi „hivatalos“, de nem approbált használat is vett át a néptől.

A regölés ideje Karácsonytól Újévig tart, 16–20 év körüli legények járnak regölni. A dallam legközelebb áll a gyermekjátékokhoz: szűk terjedelmű (legtöbbször hexachord), jellemzője a sorok végén felugró qvint illetve qwart.

Karácsony után van István és János napja, amikor rokonok, szomszédok, jóbarátok keresik fel az ünnepelteteket, s kora hajnalban énekelnek ablakuk alatt. Ez az egyetlen énekes népszokásunk, mely nem jár adományozással, csupán megvendégelik az énekeseket.

(Schram Ferenc)

TOURNAI PÜSPÖKE A BANYASZOKÉRT. Belgiumban hét bányát bezártak, munkásaikat tömegesen elbocsátották. Himmer teournai-i püspök szükségesnek látta, hogy rámutasson azokra az erkölcsi elvekre, amelyeknek ezúttal és minden hasonló esetben érvényesülniök kell. „Amikor az újságokból értesültünk az ügyről — írja a főpásztor híveihez, akiknek nagy többsége munkás — úgy láttuk, hogy ebben a konfliktusban ismét a pénz érvényesül

az emberi személy, a gazdasági érdek az emberi érdek, és az erőszak a jog rovására. Ezért véljük célszerűnek, hogy bizonyos elveket hangsúlyozzunk.

Nyilvánvaló, hogy egy menthetetlenül bukás előtt álló vállalatnak joga van becsukni a kapuit; a modernizálás és újjászervezés szükségességéből előálló leküzdhetetlen pénzügyi nehézségek az elé a választás elé állíthatnak egy szénbánya-társaságot, hogy vagy megszűnik, vagy megfelelő támogatást kér az illetékes nemzeti vagy nemzetközi szervektől. De mindez nem szünteti meg az eljárási szerveknek azt a súlyos kötelezettségét, hogy a nagyjelentőségű intézkedéseknél, melyeket fogantatósítani fognak, mindegyiknek az elsőrendű érdekelt, vagyis a munkások jogait tartásuk tisztelőben.

Előfordulhat, hogy a tőkések és a munkások érdeke egyaránt a vállalat felszámolását kívánja. De megengedhetetlen, hogy ha nem ez az eset forog fenn, a döntés egyedül a tőke diktatúrájától függjön, tekintet nélkül a dolgozók jogaira. Nagyon is sokszor meglepőnek rőla, hogy egy vállalkozásban, egy szénbányában például a dolgozók kockázata messze fölülmúlja a részvényesekét, mert azok csak a vagyonuk egy részét vetik latba, a dolgozók viszont a mindennapi életüket. Eppen ezért kell az emberi személy e szempontjának is nyomósan érvényesülnie, amikor egy megrendült vagy egy föloszlás előtt álló vállalat megmentésének módjáról van szó."

Himmer püspök a továbbiakban utal a szentatya szavaira korunk „nagy nyomorúságáról”, vagyis a technikai és gazdasági tényező nagy túlsúlyára a modern világban. az emberi szempontokkal szemben. „Az emberiségnek ez a hiánya a vállalkozásokban és a gazdasági életben — folytatja azután — az individualizmusból fakad, vagyis önmagunk, pénzünk és hasznunk túlhajtott szeretetéből. Így ha visszanezünk a múltba, meg kell döbbennünk ama személyi profit-éhség gonosztettein, amely nem egyszer mintegy ihletője a kapitalista rendszernek. Bizonyára nem kell újra fölidézniük azokat az embertelen életkörülményeket, amelyekben a munkás tenagódott egykor: a kimerítő munka végeláthatatlan napjait, az elégtelen munkabéreteket, egészségtelen közös munkahelyeket, nyomorúságos lakásokat, stb."

Rámutatva arra, hogy ez a kóros önzés az egész társadalmat áthatotta s az emberek közt megfogyatkozottatta a felebaráti szeretet szellemét, Himmer püspök most a munkaadókhoz fordul. „Tekintsétek — írja pádsztorlevelében — a munkásokat Isten gyermekeinek és emberi személyeknek; eszméljétek rá végre társadalmi hivatástokra: a közösség szolgálatára. Ügyeitek gazdasági jóvelmezőségét csak eszköznek tekintétek, s célotoknak azt tartódtok, hogy a lehető legnagyobb többségnek biztosítsátok életszínvonaluk tartós és valóságos fölemelését. Adjatok tisztességes bért a munkásnak és a gazdasági válságok ellenére is szilárdítsátok meg élete biztonságát.

De még ennél is tovább megyünk. Működjetek együtt a vállalatok tanácsaiban a munkásokkal s adjatok nekik megfelelő részt ezeknek irányításában. „Annál is inkább, mert ezt — mond-

ja a tournai-i püspök — a szentatya is javallja minden esetben, ahol „a szabadjára hagyott névtelen tőke túlhatalma nyilvánvalóan árt a közösségnek“. (cr.)

ALGABÓL ÉL-E MAJD AZ EMBERISÉG? Egyelőre még nem lehet teljes súlyukban lemérni azokat a legújabb tudományos kutatásokat, amelyek az algák, azaz a tengeri füvek és moszatok nagymértékű termesztése kapcsán folynak. A „Défense de la Paix“ ezévi januári számában Lindsay Farr ad hírt arról, hogy technikailag lehetségessé vált a földkerekség egész emberiségének szükséges táplálék laboratóriumi, vagy szigorúan ellenőrzött körülmények közötti előállítása. És amellet, hogy az így termesztett algák a legfőbb emberi és állati táplálékot szolgáltatnák, még mint szerves ipari anyagok is fölhasználhatók. Így tehát a technológia újra megcáfolja a Malthus-féle mélyen keresztényietlen tanokat.

Mindnyájunk előtt ismeretes, hogy a növények a Nap hő-energiájának segítségével a szénsavból, a vízből és az ásványi szóból építik föl azokat a tápanyagokat, amelyekben általában élünk: a Nap hőereje tehát táplálékaink alapanyaga és a növekvő emberiséget nem láthatnók el kellő mértékben táplálékkal, ha ezt a legfontosabb energiaforrást nem használnók ki minél tökéletesebben.

A Nap hőenergiájának jobb kihasználásában azonban a régi mezőgazdasági módszerek nem mutatnak lényeges haladást, a vegyészet pedig az utóbbi években arra a meggyőződésre jutott, hogy az emberiségnek meg kell szabadulnia az eddigi mezőgazdaság béklyóitól. Először is azért, mert különben az emberi munkaerő legnagyobb részét továbbra is az élelmiszerek előállítása foglalná le; másodszor meg azért, mert a megművelhető talaj nagyrésze máris az élelmiszerellátásra van lefoglalva. A szintetikus táplálék pedig — gondolják sokan — megszabadít bennünket a növényektől.

A mezőgazdaságnak a vegyészeti iparral való helyettesítése tulajdonképpen már száz esztendeje megkezdődött. 1870-ig Kínában, az Indiákon, az Antillákon, Franciaországban és Németországban tekintélyes indigóültetvények voltak. Ezeket azután a mesterséges indigó előállító vegyészet teljesen feleslegessé tette, mert nemcsak hogy pótolta a természetes indigót, hanem sokkal olcsóbb is volt. Ugyanígy a Távolkelet hatalmas gumiültetvényei ma már a mesterséges gumi konkurenciájával néznek szembe.

A világ tudósai jelenleg az algák tápszerű való felhasználásának kérdésével foglalkoznak. Ezt a növényt ugyanis mesterségesen meghatározott körülmények között is lehet termesztetni és így lehetővé válik a Nap energiájának minél tökéletesebb kihasználása, ami a megszokott növénytermesztési eljárások mellett nem lehetséges. Az egysejtű algák ugyanis mesterségesen szabályozott körülmények között úgy termesztethetők, hogy a lehető legnagyobb százalék zsírt és proteint tartalmazzák. Jelenleg a Chlorella termesztése mutatkozik a legbiztosabbnak. A becslések sze-

rint kétmillió acre (egy acre kb. 5000 m²) területű medencében ideális körülmények mellett termesztett *Chlorella* az emberiség egész protein-szükségletét fedezné. Jelenleg Németországban, Angliában, Hollandiában, Izraelben, Japánban és Venezuelában (csupa termőtalajban szegény vagy korlátozott, de túlnépesült országban) folynak kísérletek.

Nemrégiben a washingtoni Carnegie Intézet is hírt adott hasonló irányú kísérletekről. Itt egy vízbemélyülő cölöpökre épített telepet állítottak föl. Ebben az üzemben egy tömeg pépes *Chlorella* táplálkozott a vízből és ásványi sókból: a nap hő-energiájának pedig úgy tették ki őket, hogy egy négyláb széles-ségű és 150 láb kerületű átlátszó plasztik-csővet vezettek el a tenyészet fölött. Ez a kísérleti berendezés körülbelül 600 négyzet-lábnyi területen tette lehetővé a medencében lévő *Chlorella* ültetvény számára a minél intenzívebb hősugárzás felhasználását. A csőben különben állandóan szénsavas levegőt áramoltattak, hogy minél ideálisabb fejlődési lehetőségeket biztosítsanak az alatta elterülő algatenyészetnek. Három hónapi kísérletezés után mintegy 80 fontnyi szárazanyagot nyertek, amely sokféle fölhasználási lehetőségre alkalmas.

Élelmezési szempontból is megvizsgálták e cölöpberendezések termékeit és a kísérletek kimutatták, hogy a nyert szárazanyag gazdag növényi olajokban, sterolokban és klorofilban, azaz a *Chlorella* főként élelmezési téren nagy ígéret. A száraz *Chlorella* különben 50 százaléknyi proteint és 20 százaléknyi zsírt tartalmaz és így természetes vitaminjaival együtt az élesztőnek megfelelő élelmezési cikk.

Első pillanatra talán sokan visszarettennek ettől az ígértől. Emlékezzünk csak vissza, hogy a Vigília elmúlt évfolyamában hírt adott néhány bátor fiatalemberről, akik egy tutajon és minden élelmiszer nélkül keltek át az óceánon, útfelszerelésül egy horgászbótot és egy teaszűrőt vitt magával mindegyik. Halak húsából és tengervízből éltek és a teaszűrővel néhány kis algát halásztak maguknak, ami többhetes útuk alatt teljesen kiegyensúlyozta szervezetükben a teljesen ehetetlennek és ihatatlannak hitt táplálék egészségügyi veszélyeit. Az algákat különben sok ezer év óta fogyasztják egyes tengerparti országokban. Kínai könyvek már Konfucius korában, azaz Kr. e. 600-ban megdicsérik egy kínai szakácsot, aki remek főzeléket készít az algából. Az orvostudomány atyjának nevezett Shen Mung pedig őt is megelőzve értekezik az algák gyógyászati jelentőségéről. A japánok, a Havai szigetekbeliek körülbelül hatvan fajta algát fogyasztanak. Az írországi Aran-szigeteken, ahol egy csepp termőterület sincs, az algák helyettesítik a nyári főzelékeket. Világszerte ismeretes a vörös algákból nyert agar-agar. Egy japán vendéglős fedezte föl ezt a tárolható kocsonyásító anyagot, mert kint felejtett az udvaron egy tál algakocsonyát. Tél volt, a kocsonyát belepte a hó és tavasszal a napsugár hatására a kocsonya elveszítette víztartalmát és miután megszáradt, bársonyos tapintású száraz anyaggá vált, amit ismét föl lehetett oldani. Így vált az agar-agar ismeretessé az élelmiszeriparban, a pékek is használják, mert jól emészthető, s találkozunk vele a lágy sajtokban, a bonbonokban

és a fagyaltokban is. Így hát egyikünk sem állíthatja, hogy sohasem evett algát.

A főprobléma nem is ez, hanem a hatalmas beruházási és termelési költségek: egy három holdnyi (egy acre) terület fölszerelése körülbelül 30.000 dollárba kerül a mai eljárás mellett, s bár ezen a területen 25—35 tonna száraz algaanyag termelhető, — azaz sokkalta több, mint az eddig szokásos eljárasmódok mellett nyerhető lenne — az így előállított termékek ára mégis két és félszer akkora, mint a régi mezőgazdasági termelés melletti előállításai ár. Remélhető azonban, hogy sikerül egyszerűbb termesztési eljárással és a termelési átlag növelésével sokkal olcsóbb árakat is elérni.

Jelenleg a tokiói Tokugava biológiai kutatóintézetben folynak lényeges kísérletek ezirányban. Itt a különböző hazai élelmiszereknek némi Chlorellával való följavítását tűzték ki célul és kitűnő eredményekre jutottak. Az általános japán élelmezési cikkek sokban hasonlatosak a Chlorellához és így az igen nagy tápértékű Chlorella közvetlenül alkalmazható ezen élelmicikkek csekély proteintartamának a följavítására. Japán mezőgazdasági viszonyai (az ország 90 százaléka terméketlen terület) arra kényszerítik az ország tudósait, hogy kutatásaikat ezirányban folytassák.

A tenger hatalmas táplálkozási tartalékokkal bír. A rajta való aratás pedig szinte tetszés szerint fokozható. Nem kell tehát többé attól félnünk, hogy a folyton növekvő emberiséget a föld nem tudja eltartani.

VAN-E MEG RABSZOLGASÁG AFRIKABAN? A kérdés kissé anakronisztikusan hangzik; mindnyájan úgy tudjuk, a rabszolgaság régen megszűnt. De akik együtt élnek Afrika bennszülötteivel, a hithirdetők másként látják a dolgot. „Bizony rossz szul ismeri a fekete kontinenset, aki azt hiszi, hogy ott most már teljes a szabadság — mondja a dakari apostoli vikárius. — Teljesen izlamizált vidékeken ma is divik a rabszolgaság intézménye; mindenki tudja ezt, aki valaha kapcsolatba került a sivatag nomád törzseivel, vagy aki jól ismeri a Tsad-tó környékének és Francia-Keletafrikának a viszonyait.

E „szabályszerű“ rabszolgaság mellett meg kell említenünk egy szélteben elterjedt és talán még az elsőnél is gyalázatosabb rabságot: azt, amelybe a nőket, lányokat és asszonyokat a hozomány szokása dönti. A családfelek vagy törzsfelek sokszor egész vagyont követelnek egy-egy lányért, aki fölött rendelkeznek. Az adás-vétel szokásai vidékenként változnak, de a nászülés mindegyik egyformán tönkremenést vagy fél életre szóló eladósodást jelent az afrikai férfinak.

A közép-kongói apostoli vikárius így egészíti ki e képet: „A lányokra nagyon vigyáznak „forgalmi értékük“ miatt, a fiúgyerekeket azonban teljesen szabadjára hagyják s ezek aztán sokszor rabsorsra jutnak, mert inasnak állnak egy-egy lelkiismeretlen gazdához, aki afféle használati tárgynak tekinti és messze földre elhurcolja őket. úgy, hogy többé vissza se kerülnek családjukhoz.

A szülők pedig, minthogy nem látják hasznukat, többé nem is törődnek velük.

Fort-Raousset vikáriátus területén, mocsaras, majdnem hozzáférhetetlen vidéken mintegy 25.000 pigmeus él az őserdőben. Egy bantu főnök uralkodik rajtuk, annak hordják minden zsákmányukat. Szeretnének felszabadulni rabságukból és letelepedni a falvakban. Segíteni kellene rajtuk, mert főnökeik a lehető legérelmesebben gátolják függetlenségi törekvéseiket s minden módon ragaszkodnak előjogaikhoz."

Érdekes intézmény működik a nunai vikáriátusban. „Apostoli tevékenységünk — mondja ennek vezetője — az afrikai társadalom fiatalabb elemeire épül. Hitújoncaink többsége tizenöt-húsz éves és azt várja tőlünk, hogy az élet gyakorlati vonatkozásaiban is támogassuk. Kötelességünk tehát, hogy ha elérkezik az ideje, komoly és tartós házasság kötéséhez segítsük, olyanhoz, amelynek nem a szülők egymás közötti megegyezése, hanem a házasulandók kölcsönös szeretete az alapja. Ezért szerveztük meg azokat a „sixas" nevű intézményeket, amelyeknek az a feladatuk, hogy keresztény családokat hozzanak létre. A lányok önkéntesen pár hónapot töltenek itt házasságuk előtt, miután a ház vezetője előtt komoly, de magánjellegű házassági ígéretet tettek jövődöbelijüknek. Az elemi vallásoktatáson és a házasság szentségére való előkészítésen kívül rendszerint némi gazdasági ismereteket is kapnak, hogy háztartásukat vezetni tudják.

Kíváncsinos volna, ha az új házások háza tartós anyagból épülne, kellemes otthont nyújtana. A földből vert viskók ugyanis az esős évszakban valósággal elolvadnak, mint tejben a csokoládé; s az otthonnak ez a folytonos tönkremenése a házasságra sem éppen kedvező. Ami a sixas-beli lányok ellátását illeti, erről terveink szerint a völégénynek kellene gondoskodnia; a valóságban azonban ezt a terhet mindenestül nekünk kell vállalnunk, mert a fiatalember, nem lévén családfő, semmivel sem rendelkezik. A rabszolgaság ellen küzdő társaságnak tehát, melyet annakidején XIII. Leó hozott létre, még ma is komoly teendői vannak Afrikában". (j. p.)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

K. T. A legjobb megoldást választotta: nem igen sikerült saját szavaival imádkoznia, sok szentnek az imáját mondva úgy érzi magát, mintha idegen köntösben lépne az Úr Isten elé — most tehát zsoltárokat és himnuszokat mond. Ezeket valahogy személytelennek érzi, „mintha egy hatalmas, nagy, imádkozva-énekklő közösségbe kapcsolódnék bele, amelyben saját hangja elvész és mégis — még alkotó elemként is — ott van abban a közös énekben és mintha valahogyan azok az érzelmek és elhatározások, amelyek abban az imádkozó tömegben élnek, most ébredezni kezdenének a saját lelkében is.“ Már nem alkalmazkodásból imádkozik és énekel a tömeggel, hanem mert ugyanaz tölti el a lelkét, mint amazokét. Hogyan is lehet még kétsége abban, hogy a helyes utat választotta-e? Az Egyház a híveknek a szentmiseben, a papoknak ezenfelül a breviáriumban állandóan ezt a lelki táplálékot nyújtja: zsoltár, himnusz, szentírás részlet, és részlet a napi szentnek életéből. Ez az a front, amelyet az Egyház legméltóbbnak talál az Úr Istenhez való közeledésre és a léleknek Isten szerint való formálására.

M. M. Nem, nem az kritériuma a művészetnek, hogy a mű „egészen olyan“-e, mint a természet. A művész a természetet látva és hallva csak azt veszi észre benne, ami megfelel az ő legbensőbb énjének, saját lelke alaphangulatának. A természet, az esemény csak kiváltó ok, amely hirtelen élességgel — vagy folyamatos, hosszú ráhatással — élménnyé teszi ezt a szunnyadó alaphangulatot. Élménnyé, amely meg akar születni espedig úgy, hogy az élvezőben ugyanazokat az érzelmeket keltse fel, amilyenek az alkotó művészből éltek akkor, amikor művét megalkotta. A természet a művész számára csak motívum, csak modell, amelyből annyit vesz át, vagy annyit hagy el, amennyire neki szüksége van, hogy azt érzékeltethesse velünk is, ami az ő lelkében élt. Hogy ez azután mennyire sikerül neki, az más kérdés. A legtöbb művész úgy érzi, hogy „mégsem“ sikerült azt kifejeznie, ami az ő lelkében élt. — A műélvezőnek arra az álláspontra kell helyezkednie, hogy a művész nálánál nagyobb stílus ember, akinek a művéhez neki előbb hozzá kell nőnie. Szemlélni, tanulmányozni kell a művet, időt kell hagyni, hogy „hasson“ reá a mű, nem pedig egy reápillantás után bírálatot mondani. Mindenesetre, ha kellő felkészültséggel, befogadásra kész lélekkel, kellő lelkiállapotban sem tudunk „megfejtetni“ egy művészi alkotást, akkor mégis csak fel kell tételeznünk valami hibát a művész részéről is, hiszen — amennyiben nemcsak a műterme számára dolgozik — mégis csak úgy kell alkotnia, hogy logarléc és varázsszavak nélkül is rájöhhessen a közönség, hogy mit akar tulajdonképpen.

P. Zs. Igen, lehetséges, hogy valakiben a felelősségtudat csak takarója a benne rejlő zsarnokoskodási hajlamnak, van, aki állandóan bírálat, sürget, intézkedik olyan dolgokban, időben és helyen is, amihez a világon semmi köze nincsen. Viszont nagyon sok ember szerénységgel leplezi hanyagságát, felelőtlenségét és nem is gondol reá, hogy milyen nagyfokú lelki lezüllottság rejlik az ilyen „kis hanyagságok“ mögött. Sokszor súlyosabb természetű bűn is jobban menthető egy alapjában nemes léleknek

nagy szenvedélyével, viharos érzésével, szinte ellenállhatatlan vágyával — még a hanyagság, pongyolaság, felelőtlenség a lelki silányságnak, lustaságnak, tompaságnak talajából fakad.

M. P. Helyesen érvelt-e, amikor a társaságban azzal érvelt a szülési fájdalomnak csökkentését célzó eljárások ellen, hogy azok ellenkeznek az Egyház álláspontjával s a szentírásnak „fájdalommal fogsz szülni”, „paries in dolore” kitételével? — Sajnos, egyáltalán nem helyesen érvelt, s annál kevésbbé, mert a saját téves nézetét úgy állította be, mint az Egyház hivatalos álláspontját, ami nem igen egyeztethető össze a keresztény embernek Egyháza iránt való felelősségérzésével. Az Egyház álláspontja a következő: „Az orvos hívása szerint jár el, amikor a szülési fájdalmat csökkenteni igyekszik. A fájdalom a bűn következménye. A jót akarni, mindent megtenni a rossztól való megszabadításunkra a keresztény módon átélt orvosi hivatás eszménye. Az pedig senkinek nem juthat eszébe, hogy mint parancsot szó szerint vegye a Genézis idevonatkozó (3, 16) versét”. Önnek, sajnos eszébejutott. Ezért juttatjuk eszébe egy neves teológus szavait: „Egyes moralisták — mondja ez a Brouillard abbé — Viktória királyné nyolcadik szülése alkalmával, amikor egy Simpson nevű orvos először alkalmazott kloroformot a fájdalom csillapítására, azt vitatták, hogy ez az eljárás ellenkezik a szentírással. De ha így vesszük a dolgot, ennünk sem volna szabad, mielőtt jól meg nem izzadtunk, hiszen a szentírásban nemcsak ez áll: paries in dolore, hanem ez is: in sudore voltus tui, arcod verejtékével eszed kenyered”.

Máriatisztelő. Azt kérdezi, honnét van s min alapszik a Szűz anya „regina” (pl. mennyország királynője) címe. A cím teológiai alapja a következő: először az a tény, hogy Mária Krisztusnak, a világ királyának anyja; másodszer az, hogy a megtestesült Ige jegyese és a Megváltó anyja s egyben munkatársa; harmadszor a Szentháromsággal való kapcsolata, hogy tudniillik az egyetemesen uralkodó Atya leánya, az Atya Fiának anyja és a Szentlélek jegyese, aki közli vele a dolgok fölött való szuverén hatalmát. De nem lényege szerint „regina”, hanem részesedéssel (non essentialem, sed participative), s nem elvileg, hanem Krisztusnak való alárendeltségében (non principalem, sed subordinationem ad Christum). — A cím első változata: „domina”, urnő Szent Efrémmnél a negyedik században jelenik meg először. A „regina” cím később tűnik föl mellette, nyugaton először Alcuinnál a VIII. században az „üdvösségünk királynéja” (regina salutis nostrae) epitétonban.

Szabad-e? Gyakran előfordul, hogy az áldoztatórácsnál váratlanul hitellenes kísértései támadnak. Szabad-e ilyenkor áldozni? — kérdezi. Természetesen szabad, ha csak kísértésről van szó, hiszen a kísértés még nem bűn; felelősségünk csak attól a pillanattól fogva kezdődik, hogy beleegyeztünk a kísértésbe. Az Ur Jézus testével-vérével egyébként nem azért táplálkozik a keresztény hívő, mert tökéletes, hanem többek között azért is, hogy az általa nyert kegyelem révén minél tökéletesebbé váljék.